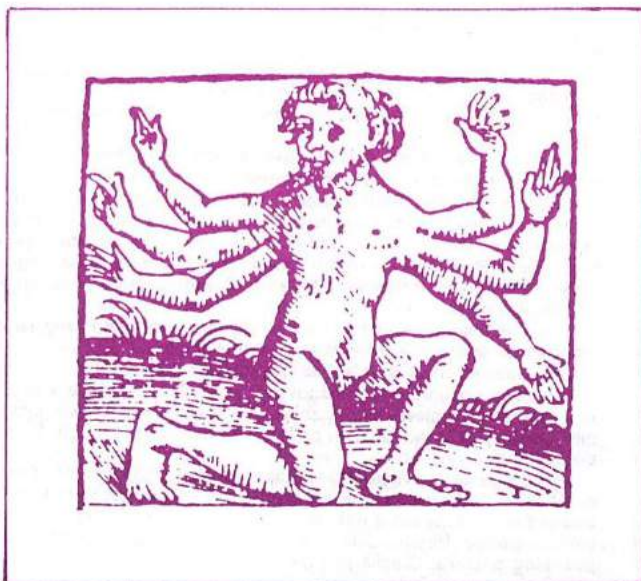

MLADA SLOVENAČKA PROZA

- zupančič
- kleč
- rener
- blatnik
- virk
- frančič
- gradišnik

...mlada slovenačka proza, koju smo mogli da obuhvatimo samo fragmentarno, zato što i u svom najvišem shematizovanom obliku postavlja čitav niz pitanja, međusobno povezanih i jednako značajnih za razvitak samo književnosti, kao i »socijalno«
relevantnih, dakle da ta mlada proza — onoliko koliko je to moguće — stvarno i angažovano otvara nove poglede na naš svet i život. Ako pritom individualno i zasebno stiče prednost pred zajedničkim i opštim, to je sasvim razumljivo; angažovanost u bezosećajnom, gluvom svetu je uvek usmerena prema onoj što je moguće više fokusiranoj tački vremena i prostora...

/poniž/

UBISTVO U NEDELJU

Tadej Zupančič

— Molim vas da me preporučite gospodinu Rupertu i da mu zahvalite za poverenje koje mi je poklonio. I za naklonost, svakako! Hoćete li to učiniti? — rekao je gospodin Tab sa uživanjem. To su bile uobičajene reči gospodina Taba kada je želeo da privuče pažnju. Mislio je da se leporečivošću uvek može ostaviti utisak. I zaista, gospodin Tab je time uvek ostavljao utisak.

Inače je leporečivosti pribegavao samo onda kad nije imao šta da radi. I to mu se više puta dešavalo.

Gospodin Tab je svaki svoj zapis započinjao kratkom raspravom o tome kako su kišobrani nepraktični i odurni. Samo zamislite: najzad, ljudi su različitih veličina, i tako svako nosi svoj kišobran u skladu sa svojim brojem. Pa, ne baš svaki.

I ako oni sa malim brojem kišobrana nisu dovoljno pažljivi, mogu nekom čoveku većeg broja usput da izbiju oko ili povrede nos.

Takvu raspravu je gospodin Tab uneo i u uvod Ubistva u nedelju.

Ali pre toga je gospodin Tab pripremio sve za pisanje. Naravno, ne radi se o pisačkoj mašini. Ni približno.

Pripremio je tri kriminalistička romana, iz kojih je »skupljao reči«, kako je sam govorio, i još dve pesničke zbirke manje poznatih pesnika. Može se reći da je gospodin Tab bio najbolji poznavalac manje poznatih pesnika.

I ukoliko je razumljivo čemu su mu služili kriminalistički romani, utoliko se čini nejasnijom veza između kriminalističke priče i pesničke zbirke. U tome zapravo nema nikakve logike. Ipak, gospodinu Tabu se činilo da iz pesničkih zbirki manje poznatih pesnika crpi izvanrednu inspiraciju. Te su zbirke prilično bezvredne, a gospodinu Tabu su se baš zbog toga zvidale. Radilo se o navici i ukusu. Ne znam, doduše, kako bi to nazvao gospodin Tab, ali nekako bi išlo. Da, kod nekog manje poznatog pesnika je otkrio stihove:

U uglu mauče sećanje sijamske mačke

u drugom mesto kamina stoji peč za centralno i onda je napisao svoje donekle poznato delo Mačka na vrućoj peći. I sad je grozničavo prelistavao zbirku koja se zvala Bukolika nuova (baš tako prostački je pisalo, garantovano!). I onda je konačno naišao na onaj dugo očekivani (jadni) stih:

Između tih zidova gde je neko sećanje

na biblioteke i njihova prazna vrata koji ga je prosto nekautirao. Kako li to neko uopšte može da napiše ovako što? Ali — biblioteka! To! Jeste da je taj motiv u poslednje vreme dosta eksploatisan — ali ne važi. Ko je već imao biblioteku kao motiv? Pa, više njih.

Svakako, ta zbirka manje poznatog pesnika je objavljena pre nekih dvadeset godina. Jesu li možda i danas popularni pisci kriminalističkih romana čija se radnja odvija u bibliotekama čitali tog manje poznatog pesnika? Pa, skoro svaki drugi poznati pisac piše po motivima manje poznatih pisaca! Tako je to. A u stvari se radi o tome da malo poznati pesnik postane poznat. Lepo, lepo.

Od tih nekoliko stihova je gospodin Tab sačinio svoje delo Ubistvo u nedelju. Na brzinu je potražio i ubicu. Nazvao ga je Poniglavi Parli. Ovaj je imao posilnog, kojeg je gospodin Tab takođe imenovao. Dao mu je ime Sinatra. Tako je učinio gospodin Tab, pisac. Pre svakog zločina se desi da imamo beskrajno veliki broj potencijalnih izvršilaca. To su, zapravo, svi ljudi. Onda, posle zločina, možemo jednostavno odabrati među njima određen broj osumnjičenih. Ako se, na primer, radi o ubistvu na Divljem zapadu, osumnjičeni mogu biti svi oni koji su u vreme tog zločina bili na divljem zapadu. I svi koji umeju da jašu. I svi koji odlaze u krčme, koje se popularno nazivaju saluni. Naravno, i oni koji umeju da pucaju iz pištolja i da bacaju laso. Tako smo, uprkos svemu, smanjili broj osumnjičenih. Zar to nije prijatno? Da, stružnjaci kasnije još više suze krug osumnjičenih. I sužavaju ga i sužavaju — dok ne dođu do kruga ljudi koji imaju ovakav ili onakav, jači ili slabiji — zajednički razlog za ubistvo. Ali taj razlog nam postane jasan tek kad otkrijemo pravog ubicu. A otkrićemo ga upravo u onom krugu koji smo malopre spomenuli.

Sol i Sali su lepog nedeljnog popodneva ušli u biblioteku Šterling. Baš kad su se spremali da počnu da preturaju po geografskim kartama, otkrili su neku nogu, ljudsku nogu. Uskoro su otkrili i drugu i opravdano su očekivali da se noge više neće pojavljivati. Naravno, ako ima samo jedan leš! Sada su već bili uvereni da će — čim odgurnu još nekoliko geografskih karti — otkriti telo. Uskoro su ga stvarno otkrili. Sol je počeo hysterično da vrišti: Upomoć! Ubistvo! Sali je, znatno trezenija, došla do telefona (koji se nalazi na svakom spratu te biblioteke — i to ne samo jedan, nego više njih) i pozvala portira.

Portir se uopšte nije iznenadio. Rekao je samo: »Opet?« I to je bilo sve. Uopšte, portiri ne govore mnogo. Ali taj portir, koji se zvao Poniglavi Parli, kasnije je rekao gospodinu Tabu da je ona bila mrtva hladna. Naravno, hteo je da kaže da je bila hladnokrvna, ali mora nam biti jasno da portiri ne umeju da se izražavaju besprekorno. To je zato što ne čitaju neke posebno učene knjige — osim možda kriminalističkih romana gospodina Taba i pesničkih zbirki malo poznatih pesnika.

Gospodin Tab je od svih pisaca koji su se bavili izmišljanjem zločina najradije čitao Trouta i gospodina Taba. U sopstvenim knjigama mu nikad nije bilo jasno ko je ubica.

Ako bi se radilo o pravom ubistvu, gospodin Tab bi hodao ulicom vrlo ozbiljno, ugladeno i nimalo leporečivo. Tada naime uopšte nije otvarao usta. Ako se radilo o običnijem, ne baš izistinskom ubistvu, gospodin Tab je naravno besneo i divljao ulicama. Svi su ga se ljudi bojali! Gospodin Tab ipak nije izazivao neprilike se ljudima — nije ih previše voleo.

Danas se radilo baš o izuzetnom ubistvu: ubistvu iz strasti. Poniglavi Parli mu je rekao da je strasno ubio. Leš se zvao Sinatra i bio je posilni Poniglavog Parlija. Uz to, Poniglavi je oženjen i ima ženu i dvoje dece.

Toga dana se gospodin Tab čak vozio autobusom gradskog saobraćaja. To sebi nikad nije priuštio, jer takav način prevoza nije podnosio. A grad je bio isuviše mali da bi imao metro — a kamoli tramvaj.

Osim njega u autobusu gradskog saobraćaja je bio i Poniglavi Parli, za koga gospodin Tab uopšte nije znao da postoji. Poniglavi je razgovarao sam sa sobom — još gore — pevušio je jeftine kuplete koje je naučio iz knjiga gospodina Taba. Gospodin Tab je naime u svoja dela uvek unosio dela malo poznatih pesnika — osim rasprava o nepraktičnosti kišobrana i o brojevima ljudi. On, gospodin Tab, je bio broj jedan.

Parli je pevušio:

A sunce zalazi za planinu
i mrak noći će doći

iz poznatog romana Crne čarape bele gospođice. Autor: gospodin Tab. Gospodin Tab je hteo da zaustavi Poniglavog Parlija, hteo je da ovaj prestane da pevuši te glupe pesme, za koje je muziku uvek komponovao Ser Fol — of — Daun. A taj je stvarno bio običan kerempuh! Skupljao je pesme malo poznatih pesnika iz knjiga gospodina Taba i za njih pisao melodije. Jeste da su bile jednostavne, ali i za uvo prijatne. Same su reči bile, naravno, tako — tako.

Ipak je gospodin Tab odlučio da će se radije baviti ubistvom nekog Sinatre u biblioteci Šterling. Tako nije ni zamolio Parlija koji je stajao pored njega da prestane sa pevanjem tih kupleta.

Sigurno se radilo o ubistvu iz strasti. Gospodin Tab je u to bio ubeđen već od trenutka kad je saznao da se to dogodilo. Mislio je da se radi o strasti prema geografiji. Taj ubijeni, posilni Sinatra, voleo je geografiju i tako se to zbililo. Strasno je voleo sve što se događa oko njega, svuda na svetu, širom zemaljske kugle. Voleo je čovečanstvo. A bio je samo posilni, pa je zato geografiju povezivao sa ljubavlju prema ljudima. Činilo mu se da je to jedno te isto. Pa, i bio je u pravu. Zapravo. Bio je jednostavan momak.

Posilni Sinatra je voleo sve ljude, pa i Poniglavog. To i nije bila tako velika ljubav, jer se sve to zbililo tako brzo. U geografskim dubinama biblioteke Šterling, koja je za tako nešto stvarno prikladna. Dok Poniglavog Parlija nije počela da peče savest. Da, to je loše.

Počeo je da razmišlja nije li ta ljubav prema geografiji ipak pomalo iznuđena. I što je više o tome razmišljao, bio je u to sve uvereniji. Zato je morao ubiti (baš je tako mislio: ubiti!) tu ljubav prema geografiji koju mu je ulio posilni Sinatra.

Posilni Sinatra je bio pomoćnik portira u biblioteci Šterling. Zato što je posao portira vrlo odgovoran, Poniglavom Parliju su dodelili posilnog. Posilnog zaljubljenog u geografiju i uopšte čovečanstvo. Sinatra.

Ubrzo je posilni oduševio za geografiju i okorelog Poniglavog Parlija, koji se dotad interesovao samo za kriminalističke romane gospodina Taba i pesničke zbirke malo poznatih pesnika. Trebalo ih je samo čuti kad su počinjali raspravu o levim pritokama reke Nil ili o debljini snega na Himalajima (i o glacijskim problemima uopšte!) — mišina ih je bila slušati.

Svest je Poniglavog Parlija počela da peče tek kad je kod njega došao direktor lično i rekao mu da je sve to lepo i krasno, ali da zbog njegovog oduševljenja ne sme da trpi njegov posao u portirnici.

Jesu li bili nezadovoljni njegovim poslom? Kako izgleda, jesu! Ali zašto nisu zadovoljni? Jaoooj! Ali nisam kriv samo ja — kriv može biti samo moj posilni, onaj Sinatra. On je kriv što sad u radno vreme raspravljamo o geografiji, on je kriv!

Bilo bi interesantno saznati kako je Sinatra uopšte oduševio Poniglavog za geografiju: to se desilo vrlo jednostavno.

Kad je Poniglavi Parli jednom brisao prašinu u svojoj portirnici (morao je i to da radi), otkrio je stari broj revije Ljubav prema geografiji. Počeo se smejeti i smejavao se na glas — dok nije došao njegov posilni Sinatra i upitao ga zašto se tako smeje. Poniglavi mu je pokazao reviju i nastavio da se smeje. Posilni Sinatra je onda skoro pobesneo. Rekao je Poniglavom da je to njegova revija i da on baš voli da je čita.

— Zašto se zove Ljubav prema... hteo je da pita Poniglavi, ali je kod poslednjih reči opet počeo da ga savladuje smeh.

— Zato što moraš voleti da bi u nešto verovao.

Tako je posilni Sinatra odgovorio svom šefu. Možete li to da zamislite? Ipak se Poniglavi Parli uozbiljio. Više uopšte ništa nije pitao, valjda mu je bilo sasvim jasno da ovaj svet počiva na sitnim životnim istinama. O tome se radilo, i još se uvek radi o tome.

Posle se sve odvijalo onako kako je opisao gospodin Tab do sada. U onom autobusu kojim su se vozili gospodin Tab i Poniglavi Parli bilo je mnogo ljudi. Sad je Poniglavi pevušio neki drugi kuplet, i to Odu radosti iz knjige Senke bacamo u ponoć. Pesmu Oda radosti je pronašao u nekoj pesničkoj zbirki malo poznatog pesnika. Glasila je ovako:

Buči mi noć, peče me dan,

i sami snovi, bez svetla

I muzika je bila svečana. Čak vrlo svečana. Komponovao je Ser Fol — of — Daun. Naravno!

A gospodinu Tabu je sada ipak prekipelo. Okrenuo se Poniglavom Parliju i progundao:

– Ako odmah ne prestanete da pevate ovu pesmu, optužicu vas za ubistvo!

Poniglavi je izgubio dah. Otkud li ovaj ovde zna za to ubistvo?! Jeste da je ubio svog posilnog Sinatru – ali ga još nisu našli. To jest leš. Gde li je nedelja, kad je danas tek prethodni petak.

– Kakvo ubistvo? uspeo je da promuca Poniglavi Parli. Nije bio glup nego tupav, taj Poniglavi.

– Moje! Želite da me ubijete time što pevate te glupe, bezvezne pesme! To su bile reči gospodina Taba.

Poniglavi Parli je odahnuo. Neka taj tip samo laprda ono što laprda. A ja sam se uplašio da su me otkrili. Ne, ne, danas je još uvek prerano. I inače, mene može otkriti samo neki gospodin Tab u jednom od svojih kriminalističkih romana! Ljubav prema geografiji! Ipak, nije želeo da izaziva tog nepoznatog čoveka tu pored sebe.

Gospodin Tab je sada znatno ljubaznije posmatrao Poniglavog Parlija, koji je mislio svoje.

Gospodin Tab se vratio kući. Seo je za pisaci sto, još jednom preleteo pogledom preko svih pripremljenih knjiga i polako otkucao naslov Ubistvo u nedelju. Znao je da će sve skupa biti banalno, pa ipak. Napisao je onaj uvod u kome raspravlja o kišobranama i različitim brojevima ljudi, prelistao je i jednu od dve pripremljene pesničke zbirke malo poznatih pesnika. Da, evo i jednog uspešnog, iako banalnog stiha. On glasi:

Tamo kuda ljubav odlazi da spava
onde nema geografije.

To bi zaista dao Ser Fol – of – Daun u da napiše muziku. Sigurno bi mu to pošlo za rukom. A onda se, što kažu, bacio na posao.

Naglo je počeo da kuca.

– Molim vas da me preporučite gospodinu Rupertu i da mu zahvalite za poverenje koje mi je poklonio. I za naklonost, svakako! Hoćete li to učiniti? – rekao je gospodin Tab sa uživanjem. Mislio je – ne – Ko je Rupert? – To su bile ubičajene reči gospodina Taba.

Ko je gospodin Rupert?

LJUDOŽDERI

Milan Kleč

Ima tome već nekoliko godina kad sam pošao na put peške. Na taj način sam želeo da razrešim neke duboke probleme koji su počeli da se nagomilavaju u mom životu. Vrlo jednostavno.

Desilo se da sam se, putujući tako, spustio niz brdo, zato što sam primetio neko selo i htio da ugasim žeđ. Nije bilo nimalo neobično, ali to seoce ipak nikada neću zaboraviti. Rekao sam već da me je morila strahovita žeđ, pa je stoga suviše da kažem kako me je razveselio taj sudbonosni bunar.

Putnu torbu sam bacio u travu i zagnjurio sam glavu u vodu. Kako mi je samo odlanulo. Ugasivši žeđ, umorno sam seo i duboko disao. Kako je život zapravo jednostavan, a meni se dešavalo upravo suprotno. Kako mi je malo toga potrebno – razmišljao sam i ponovo prišao bunaru. Misli su mi pod vodom bile još čistije. Zadržavao sam dah i činilo mi se da mi ih hladna voda i hladni čisti. Postao bih zamišljen, sentimentaln, samo da nisam osetio da je baš pored mene neko zagnjurio glavu. Ta glava je bila velika. U vodi je izgledala još veća. Video sam zapravo samo gubicu, pa kad sam se uspravio, utvrdio sam da pored mene žeđ gasi krava. Ne bih se bio nimalo uznemirio da je nije dovela mlada pastirica. Krava dakle nije došla sama, kao što sam došao ja.

Pastirica je bila prijatno devojčice. Bila je neverovatno opuštena, a i lepa. I to još kako lepa! Meni se nisam interesovao za kravu. Pastiricu sam pozdravio i, učinivši to, odjednom sam se i ja osetio opušteno, kako se inače u sličnim situacijama ne osećam. Očigledno je da je uzrok tome bila pastirica. Da, bio sam iznenađen samim sobom, zato što sam inače sebe krivio za sve, kao da sve zavisi od mene, a pokazalo se da nije tako.

Pastiricu je okruživala ta neukaljana lepota. Još su me uvek oduševljavale takve devojke, kakve čovek samo retko kad sreće. Odmah me je osvojila, mada pod tim ne mislim ništa loše. Rekla je da se zove Marija i odmah čim smo počeli da razgovaramo saznao sam da sam zapravo jedini tuđinac koga je ona ikad videla. Uprkos svemu, to me je iznenadilo, iako sam znao da je selo udaljeno od drugih naselja. Šta da mu radiš. Koliko mi se puta već dešavalo da sam otkrivao seoca za koje nisam mogao ni pretpostavljati da uopšte postoje. Ta njena krava

je još uvek pila vodu dugim gutljajima, a pastirica me je sve više i više iznenadivala svojom neposrednošću. Pričala je sledeće:

«Ti si mi nepoznat, Rastko. Mene već duže vremena uznemirava pitanje, ili se u mojoj glavi postavlja i više pitanja. Znam da ćeš sad biti sa mnom, a onda ćeš uzeti svoju putnu torbu i ići dalje. Nikad se više nećemo videti. A ja ću ostati dan i noć sa ljudima, onima iz mog sela, koji na moje pitanje ne žele da odgovore. Kako se radaju deca znam vrlo dobro i nemam nameru da te pitam o tome...»

Ljupko je govorila i sela na travu pored mene. Zagrlila mi je ruku, pa mi je bilo toplo oko srca. Ovu toplotu nisam htio da rashladujem u bunaru. Kao da je pucala u mene kad me je upitala: «Rastko, mene zanima kakvog je ukusa ljudsko meso?! – To još ne znam, a tako nešto u našem selu ne bih ni pokušala. Voljela bih da to učinim sa nekim nepoznatim. A ti si tu i čini mi se da si jako simpatičan...» govorila je, ne dozvolivši mi da bilo šta kažem. Bio sam veoma iznenađen.

«Rastko, ne molim te za ne znam šta. Odgrizla bih ti najviše samo koji prst. Može i onaj najmanji. Onda bih konačno okusila i to meso, jer mi je već vreme. Imam više od sedamnaest punih godina i u našem selu važim za devicu. A kod nas ima i takvih koje su tu slast okusile i pre navršene petnaeste. Na primer Metoda. Metoda je ljudsko meso prvi put probala sa jedanaest godina. Kako ne bih želela da ostanem stara devica, jer u svojoj unutrašnjosti već imam tegoba zbog toga, sigurno te sam bog poslao ovuda. Još je dobro što sam te ja srela, jer ako bi se pojavio u selu, prožderali bi te...» časkala je pastirica.

«Rastko, na tebi se odmah da videti da si momak na svom mestu. Vidim da si jak, zdrav i pošten. Takvog u selu nema. Zbog toga ću ti i pokloniti tu čast, ako je prihvaćaš. Ja sam već sva nesrećna, frustrirana. Prstom upiru na mene, govoreći: 'Vidi, to je ona sa kojom nešto nije u redu!' I stalno tako. A sa mnom je sve u redu. Zaista. Samo još nisam naišla na takvog momka. Pa i da jesam. Znaš već kako je po selima s tim u vezi. Obavezno sledi ogovaranje. Sve se sazna, zato što se seoski momci hvale na sva usta. A meni se to ne dopada. Rastko, zaista te je sam bog poslao. Dopadaš mi se. Kaži da li se slažeš da ti odgrizem komad mesa. Samo prst, Rastko?». Njena neposrednost i smisao onog što je govorila su me izbacili iz koloseka, tako da nisam znao šta da odgovorim. Ne, nisam mogao da zamislim da bi stvarno mogla da me jede, pa makar samo prst. Stvarno. Ali gledala je u mene tako ljupko, tako milo i sa nežnom molbom da sam odmah znao da se njenoj nemogućoj i neverovatnoj želji neću moći odupreti, ma mi pojela i celu ruku. Moram istovremeno priznati i to da me je njeno preklinjanje, ali i njena blagost nekako čudnovato i neobično razdražila; osetio sam to u erotskom smislu, pa ubrzo više nisam mogao da izdržim. Jezik sam joj zavukao duboko u usta, a ona se ni najmanje nije protivila. Čak me je i ohrabivala:

– «Rastko, zaista si momak na svom mestu. Vidim da ćeš mi pomagati. Predlažem da se sakrijemo u šumu, da ne bih jela baš pred očima seljana koji često ovuda prolaze. Ne bi oni dođuše ništa rekli ovde, ali bi po selu raširili moju tajnu. O, Rastko, to će biti lepo. O, to će biti lepo!»

Pustila je kravu da se napije i odvušla me u šumu među visoke smreke. Sve zajedno mi je izgledalo baš idilično. Uopšte nisam mogao da zamislim da bi me to devojčice jelo. Sve to skupa mi se činilo kao prefinjena ljubavna igra, ukoliko, kao zavodjenje. Nisam znao da je tako nešto moguće u zabitim selima. Nije stoga neobična moja želja da živim u jednom od njih. –

Ljubio sam podatnu i toplu pastiricu Mariju. Jednostavna odeća joj je sama od sebe skliznula. Otkrila je predivno telo.

O, na kakav se način prekinulo moje pešačenje. «Kakvo telo, kakve divne grudi...» baš me je to najviše i nateralo na pešačenje. Hodao sam i razmišljao o ženama koje mi zagroćavaju život. Sam sam sebi išao na živce kad sam uvek iznova ponavljao iste izraze. «Kakvo telo, kakve divne grudi...» – upravo sam o tome razmišljao dok se iza mene dizala prašina.

Tada nisam sebi išao na živce, mada sam ponavljao: «Kakvo telo, kakve divne grudi!» Njene grudi su zaista bile nešto posebno. Nešto slično još nikad u životu nisam video, mada sam sa mnogo žena bio u sličnoj situaciji. Ali sa Marijom je ipak bilo nešto posebno. Njene bih grudi mogao da uporedim samo sa osećanjem koje sam imao onda kada sam prvi put u životu među prstima osetio tu žensku lepotu. Ali ovo je bilo čak i jače od toga. Zaista, kao da još nikad nisam video te brdašca. Baš nikada. Dakle, kao da sam bez ikakvog iskustva. To je bilo nepoznato osećanje, zbog kojeg sam otvorio usta i sam sebi nisam mogao da poverujem da je nešto slično uopšte moguće. Govorim iskreno. Dešavalo mi se već da nekoj kažem: «Kako su ti divne grudi!», što je već spadalo u zavodjenje. Ali, sa Marijom, sa tom devojkom... Zagrizao sam u njih.

«Marija», rekao sam u šali, da bih joj se još više približio i izrazio joj svoju naklonost. Zaista se nisam dobro osećao u ulozi zavodnika kad sam proskitao: «Marija, pojeo bih ti ih! Tako su slatke.»

Poslušajte me sad pažljivo! Desilo se to da se moja pastirica odmakne od mene. Oči i obrazi su joj postali žalosni. Kao da se desila nekakva nesreće. Osetio sam da nešto skriva. Nešto što uopšte nisam mogao da zamislim. Pripremila se nekoliko dugih trenutaka dok nije progovorila:

«Rastko, nešto ti moram priznati. Oprostite mi, ali, Rastko», – počela je, dok sam je još uvek milovao. Osećao sam da se ne boji erotskog odnosa sa mnom, koji sam već bio nag. Koji sam već bio takav kakvog sebe najbolje poznajem. Njeno priznanje moralo je da znači i nešto gore, nešto tragičnije, pa sam ga nestrpljivo očekivao.

«Rastko. Ne znam tačno koliko je godina otad prošlo, ali nije ih malo. Tada sam takođe vodila krave na pašu. Imala sam šest ili sedam godina i grudi su počele da mi rastu. Bilo je leto, pa je vrućina bila nesnosna. Da se malo rashladim skinula sam košulju i polivala se vodom baš iz bunara na kome smo se sada nas dvoje sreli. Tada me je iznenadio seoski moćnik, koji je na konju otišao u sedno selo da banči. On ima mnogo novca, pa zato i toliko utičaja da može da dobije sve ono što hoće. Čak i ono što mu ne pripada. Ujutru se vraćao kući. Kao da je udario grom iz vedra neba. Seoski moćnik. Uхватиo me je za rame i zagledao mi se u grdu, koje još nisu bile ovakve kao sad. Toliko se u njih zablenuo kao ti malopre. Samo što je on još i dahtao. Nisam znala zašto. Tako je jako dahtao. Nisam znala šta mu je to na meni tako čudno. Bila sam mala i nisam ga pitala, mada zapravo nisam ni znala šta da ga pitam. Saslušaj me,

Rastko. Pita me on šta to na meni raste, istovremeno neprestano posmatrajući moje grudi. Odgovorila sam mu: Nikada neću zaboraviti da nije bio zadovoljan: »Ali na tvojim grudima su neke bradavice, Marija« — — drhtao je. Toga se do bro sećam.

»Bradavice?!« — začudila sam se.

»A šta će ti te bradavice?« — i dalje je bio tajanstven.

»Ne znam, gospodine« — odgovorila sam mu.

»Izgleda« — jecao je — »kao da na tvojim grudima rastu još jedne, manje, ali za nijansu tamnije!«

»A tako!« — iznenađeno sam kolotala očima.

»Marija, kome su one namenjene?« — pitao me je i privlačio k sebi.

»Ako želite, gospodine, možete ih i vi pojesti!

To sam mu rekla zato što i inače više ništa nije pomagalo, kad se on u njih već bio zagledao. Ništa osim smrti. Samo bi ih to spaslo. Inače su njemu obećane. Rastko. Obećana sam, a ako raskinem... onda bih već morala da ti pričam o nesrećama koje bi zbog toga zadesele čitavu moju porodicu, koja uopšte nije mala, Rastko, da li me shvataš?»

Nisam ja shvatao. Nisam znao o čemu govori. Bio sam ubeđen da se šali. I to na vrlo neobičan način. Zato sam je ponovo gricnuo. Hteo sam da je malo nadražim, ali se plaho odmakla.

»Rastko, možeš mi pojesti ruku, nogu, što god hoćeš. Žrtvovaću ti i jezik, i svoj jedini jezik, samo ostavi moje grudi!« — spustila je pogled i iskreno me molila. Danovima je prekrila predivne grudi, koje su nam sada predstavljale prepreku.

Obećao sam joj da ih neću pojesti. Ponudila mi je ma šta drugo. Bila je presrećna, i kad smo se ljubili u mekoj i od ljubavi orošenoj travi, šapnula mi je: »Rastko, mogu li da ti odgrizem uvo?«

Još sam uvek bio ubeđen da učestvujem u prefinjenoj ljubavnoj igri, koju još nisam poznavao ali koja me odnosila u beskonačna prostranstva. »Rastko, Rastko, kaži mi!« — drhturila je.

»Pojesti mi šta god hoćeš, Marija« — vrisnuo sam u naletu strasti. Skoro sam se uplašio sopstvenog odlučnog glasa.

Osetio sam njene zube na svojim ušima koje je najpre lizala, kao da ih sprema za nešto posebno. Strahovito me je nadraživala.

»O, Rastko, Rastko, Rastko!« — izgovarala je moje ime, kao da mi zahvaljuje. Zatim je duboko uzdahnula i iz sve snage zarila zube u moje uvo.

Vrisnuo sam kao prase koje kolju. Odjekivalo je. Nisam znao da li da je udarim, dok je ona među zubima držala skoro polovinu mog levog uva. To više nije bila šala. Očigledno je da to nije bila ni ljubavna igra, jer jednostavno nisam ostao čitav. Nedostajao mi je jedan deo tela. I to značajan. Mislio sam čak da sam ogleueo, zato što me je tako strašno bolelo. Za vrlo kratko vreme bio sam sav krvav. Moje golo telo preplavila je krv. A onda, onda sam se umirio. Kad je žvakala moje uvo činilo mi se da više ne osećam nikakav bol. Kao da sam očekivao šta će reći. Kao da sam želeo da joj moje uvo prija. Da li je tako delovala pastirica Marija na mene, ili je u pitanj nešto drugo? Ne umem da objasnim. Da li je Marija bila luda? Psihički nenormalna? Ni u to nisam ubeđen. Uhvatio sam se za glavu, dok je ona jednako žvakala moje uvo, koje očigledno nije htelo niz grio. A onda sam se stresao od razočarenja kad mi je priznala:

»Rastko, pa to uopšte nije ukusno. Rastko, oprost, ali ja ću ga izvaditi. Isp-ljunuću ga!«

Nije dugo razmišljala. Učinila je to. Moje napola izgrizeno uvo se našlo u travi. Onda je kao odana ljubavnica počela da mi liže ranu i nisam mogao da poverujem da je krv prestala da teče. Kakvu je pljuvačku imala?! Ne znam, ne znam! I krv mi je polizala, i to sa celog tela. Više uopšte nisam znao šta je za-pravo ona. A ni ko sam ja.

Zatim je počela da se opravdava:

»Rastko, nemoj mi zameriti. Stvarno nisam mogla da ga progutam. Nisam za tako nešto, ali ipak ti hvala. Sad sam upoznala ono što moje vršnjakinje već odavno poznaju. Kao što vidiš, nisam previše zadovoljna, a kamoli da sam oduševljena. Neka me smatraju za nevinu iako više nisam. A to treba da zahvalim samo tebi. Ako ne bude išlo drugačije, otići ću u manastir. Ljudsko meso više neću okusiti...«

Stala je na prste poljubila me, tako da mi se od svega toga zamaglilo u glavi.

»Rastko, nemoj mi zameriti, ali moram da se vratim u selo. Dugo sam se zadržala, pa bi mogli nešto posumnjati. Još sam mlada devojka. Možda su nekog poslali za mnom i ne bih želela da nas uhvate zajedno. Ti si dobar momak. Mnogo si mi pomogao. Zaista. Svašta sam saznala i naučila. Osećam se vrlo

dobro. Ne brini, nisi me učinio nesrećnom. Ako već nisam za takve stvari, onda nisam! Rastko, srećan ti put!«

Poslednji put se propela na prste i žurno me poljubila. Nestala je među smrekama i usput se oblačila. I ja sam se obukao, potražio svoju torbu i pobe-gao. U žurbi sam sasvim zaboravio svoje uvo, koje je ostalo u travi, a i čemu bi mi ono još služilo?

To još nikad nikom nisam rekao. A i ko bi mi poverovao da sam tako izgu-bio uvo. Kad sam se vratio kući mnogo sam razmišljao o Mariji. Nisam znao da li treba da joj zameram ili da se pravim kao da se nije ništa desilo. A to je bilo nemoguće. Već se i spolja na meni zapažala promena. Znao sam samo toliko da bih ma koju ženu s kojom sam bilo pre bilo posle Marije strahovito premla-tio. Samo toliko. To tvrdim, pa bilo ma kako podlo. Premlatio bih svaku ženu koja bi mi odgrizla uvo kao Marija koja je, očito, bila izuzetak. To naglašavam. Ona je to učinila kao nešto sasvim obično. Zato sam joj oprostio, mada svoju nesreću nisam mogao nazvati nikako drukčije nego kao novu ljubavnu trage-diju. Na tom svom pešačkom putešestviju nisam ništa razrešio, nego sam možda samo još više iskomplikovao svoju situaciju. Dobio sam ono što sam tra-žio, mada ipak nisam znao šta da učinim. Nekoliko nedelja sam se čak bavio mišlju da je posetim, ali sam tu ideju brzo odbacio. Čitavu stvar sam zaključio konstatacijom da se radi o još jednoj ljubavnoj avanturi koja se, doduše, zavr-šila malo drukčije nego ostale. Šta da se radi. Vremenom sam sasvim zaboravio čak i to da sam izgubio uvo. Jednostavno rečeno, čitav taj događaj nisam pre-više primio srcu. Uostalom, čovek mora biti spreman na sve ako se upušta u pustolovine sa ženama.

U takvom sam ubeđenju proveo nekih sedam, osam godina, kad su mi se ponovo nagomilale različite teškoće. Šta drugo da radim, no opet put pod noge, što mi je oduvek bilo najbolji lek. Svašta sam raščistio i odlučio pešačeći brdima i dolinama i, gle vraga, put me je opet doveo baš u one krajeve koje sam već opisao. Opet sam se spustio u onu dolinu. Onaj bunar još nije presu-šio i kao da me čekao. Živo sam se sećao svega. Čak sam počeo da bivam bi-vam sentimentaln. Koliko puta se samo setim svojih bivših žena. Pa i dok sam pešačio, sećao sam ih se. Tako sam ceo sat proveo u mislima sa jednom, pa sam se oduševio sledećom, da bih zatim bio sav obuzet mišlju na neku treću. Lepu su takve misli. Zaista su lepe.

I onda sam opet zagnjurio glavu u vodu, mada mi nije bilo vruće, kao da opet čekam Mariju. Ali nje nigde nije bilo. Mogao sam čak i da se udavim, mada to ipak nisam nameravao. Sećanja su me tako preplavila da sam odlučio da uđem u selo i da je potražim. Nije ni čudo što se čovek seća samo lepih stvari, pa sam zaboravio i svoje odgrizeno uvo. Hrabro sam koraćao i iza prve veće kri-vine sam ugledao kuće. Seoce je delovalo vrlo privlačno, ali mi je bilo čudno što nisam naišao ni nakakav trag života. Nozdrve mi je punio nesnosan smrad, za koji nisam znao odakle dolazi. Odjednom sam shvati da koraćam izuzetno oprezno. Kao da se nečeg bojim. Ili sam se možda prisetio Marijinih pretnji, koje to zapravo i nisu bile, kada je govorila da u njenom selu jedu ljude. Smrad je odista bio neizdržljiv. Opet mi se zamaglilo pred očima. Hteo sam da sa vra-tim, ali i za to mi je ponestalo snage. Našao sam se u selu koje je izgledalo izumrlo, samo što je užasno zaudaralo. Miris nikako nisam mogao da odredim, mada me je podsećao na pokvareno meso.

Nećete mi verovati. Moje razmišljanje je iznenada prekinula sitna devojčica koja mi je uletela u naručje. Prosto mi se bacila u ruke. Imala je nekih šest do sedam godina. Kosa joj je bila upletena u kike vezane crvenom trakom. Suk-njica joj je bila žuta. Poljubila me u lice i rekla:

»Taticu, taticu, ipak si došao!«

Morao sam da priberem svu snagu da bih došao sebi. Nazvala me ocem. Upravo tako — »Taticu!« Nisam znao kakvi su običaji u tom selu. Bio sam svestan samo toga da mi je u rukama sitna devojčica. Zato sam pokušao da budem što je moguće ljubazniji. Dobrodušno sam joj se nasmešio. Pitao sam je otkud joj ideja da sam joj ja otac.

»Pa imaš samo pola uвета, tata. Mamica mi je govorila o tebi. Rekla je da ćeš doći. Obećala mi je to. Šta bih ja inače ovde...«

Nisam znao kako da se ponašam, a nisam mogao ni da joj odgovorim.

»Tata, toliko toga imam da ti pričam. I ja se zovem Marija. Samo me mirno slu-šaj, sve će ti reći...« — cvrkotala je. »Mamica mi je mnogo puta govorila šta da ti kažem. Onda kad ste bili zajedno ona je zatrudnela. Tako mi je rekla. Mene je skrivala i niko osim moje bake nije znao da sam se rodila. Sad živim kod nje, ali nju nemoj tražiti. Još uvek je toliko jaka da bi mogla biti opasna. Napustićemo selo, tata. Moju mamicu je pojeo onaj seoski moćnik. Onaj kome je bila obećana. Nije lagala, tata. Taj moćnik je nedelju dana pošto je pojeo mamicu umro u strahovitim mukama. To mi je rekla bakica. Pojeo je njene grudi, koje je toliko želeo, a koje su za njega bile sudbonosne. To je zbog onih grudi na grudima, o kojima je govorila. I ja sam takva, rekla je mamica, i upravo po tim bradavicama se razlikujem od drugih žena u selu. Ako uđeš u kuću i svučeš moju baku, vide-ćeš da ona ima samo jedne grudi. Mamica mi je rekla da te moram šveriti. Da ne lažem. Grudi moje bake nemaju bradavica. Moja mamica ih je imala i zbog njih je umro onaj moćnik. Čekao je da sazriju. Da postanu velike i pune. Mislio je da će pojesti četiri ploda istovremeno, a ubile su ga upravo te bradavice, kako priča baka. Mene ona neće pojesti, ali za tebe je ona opasna. I to je rekla moja mamica. Da, takođe treba da ti kažem da je umro svako ko je okusio od onog moćnika. To se selo i rasejavalo kao kožna bolest, tako da je preživelo samo malo njih. Zato ovde tako smrdi, jer je ubrzo ponestalo ljudi koji će zako-pavati leševe. Samo su još tri — četiri starca ostala u selu. Neki su u međuvre-menu umrli i od običnih bolesti. Da, i šta mi je mamica još rekla? Da se zoveš Rastko. I da si momak na svom mestu. I šta joj? Ništa više. Mamicu su pojele, ja sam se skrivala, sreća što je bakica bila sa mnom. Molim te da me odvedeš odavde. Tata, tako se radujem što si došao po mene. Toliko sam te čekala, tata.«

Šta bih još mogao da kažem? Zaspala mi je u naručju, i dok smo tako za-jedno nastavili da pešačimo, konačno sam saznao šta znače krici koji dopiru iz sela. Uvek sam bio uveren da se radi o seoskoj zabavi, ali to urlanje i zavijanje znači nešto sasvim drugo.

NEDOVRŠENO PLATNO JE ZAJEČALO NA ŠTAFELAJU

Ida Renner

Zariva se u moje bolno telo. A i ne znam kada je to počelo. Ono što ulazi u mene zagrizlo se u utrobu, ispreplelo je i povuklo me nekamo gde više nema prostora za noćne šumove koji dolaze iz majčine i očeve postelje.

Pas me i ovako i onako ređe blagosilja svojom posetom. Uvek dolazi sve poniznije; nešto bolno se zarilo i u tog psa. Kuja je to, stara već 3 godine. Odbija sve muške partnere; bolesno drhti, pogledom moli da je poštujemo toga. I stiska se uz noge, ili na svaki način želi da je neko uzme u naručje. Noću me ponekad budi svojim pravim psećim zavijanjem. Ne vidim je, ali osećam njenu teskobu. Prihlubi se uz moja koščata kolena i drhti. Vidi se da postaje sve sličnija meni.

Sanjam je kako beži od čopora pasa koji bi hteli da je zlopotrebe; sve brže i brže potiskujem kolica da bih joj pomogla. Grabim je, padam iz kolica i prekrivam je svojim obogaljenim telom.

I u istom trenutku kad osećim svežinom prožet trenutak oslobođenja, zaprepašćeno primetim da nas prati još i grupa muškaraca.

Ne mene, ne mene.

Jezivo prisustvo nemoći.

Čvrsto sklapam oči, čvrsto sklapam oči, da ne bi gledale.

Molim Hrista da mi oprost.

Ančice, Ančice, moja si, Ančice, čuješ li, nije istina. Ničeg nije bilo.

Ančice? Čuješ li me, Ančice, nikad nam to neće učiniti!

Još uvek drhti celim telom i sve se više i više stiska uz noge.

Zar ne, Ančice, umrećemo zajedno.

Ančice, šta više želiš, da živiš, Ančice, ili da umreš?

Dopuzi do moje glave i gleda me.

Vidim, Ančice, da se ogledaš u mojim očima. Neka, ogledaj se, neka.

Tvoje su oči moje ogledalo.

Liže me.

U polju smo. Sasvim sami. Nigde nema kreveta, ni kolica, ni majčinog prigušenog noćnog dahtanja, prigušenih krikova. Na sebi imam samo tanku pamučnu haljinu i bele dokolenice. Obukla sam se sama; niko mi nije zakopčavao steznik. Moje telo je gipko, glatko. Milujem ga. Rukom klizim po vratu, dodirujem napuete dojke i mekan stomak, smirujem uznemirene bokove, dodirujem butine. Celu se telo dragovoljno podaje. Dlan klizi po dlanu, prsti se prepliću, krive i iznenada zgrče.

Ančica me liže, liže.

Na prozorskoj dasci su ljubičice. Ponavljam sama sebi: Manja, to su tvoje ljubičice. Tvoje su, mada ih zalivaju drugi. Misliš na njih, dok ih svi ostali zaboravljaju. Uvek iznova zaboravljaju da ih zaliju. Zašto? Da li zato što su moje ili zato što su ih poklonili ljudi koji su s njima doneli miris puteva, travnjaka, šuma, mesta na koja me inače tako retko vode.

Mama uvek govori da je umorna.

Otac se retko vraća pre večeri.

Sestra ima petnaest godina. Sad je kliznula pored mene, a ja sam prestala da brojim godine. One me nisu pripremile za život. Govorile su mi o papirnatim istinama, zauvek su me prepustile tuđim rukama: donele su mi menstruaciju.

Manja jesi li danas već bila u WC-u?

Ne, mama.

Da te sad odvezem?

Možeš, mama.

Jednom rukom me skida, u drugoj drži patku, i iznenada osećam kako joj je ruka zastala.

Ispravi se i odmah se okrene prema prozoru.

Mama, šta ti je?

Prsti još grčevitije stiskaju patku. Čuti.

Mama!

Manja, nije ništa! Manja moja, nije ništa!

Stiska se uz mene: gledamo se u oči. Lice joj drhti, oči joj se cackle i postaje sva mlitava. Hvata se za rub kreveta.

Kroz jedan minut opet sve ide ustaljenim tokom. Možda.

Tek uveče se mama izdala. Čula sam kako je spomenula sestri:

– »Hajde, pokušaj da nekad ti, razgovaraš s njom o tome!«

Razgovaraću o tome s Ančicom. Ona će me shvatiti.

Svi putevi vode u bezizlazni lavirint.

Noću se uvek izgubim: vičem. Čak i planem.

Manja, jesi li sanjala rdave snove?

Ne, mama, nisam.

Ima belih puteva, i zmijske po njima puze. Ima zelenbača koje sam dovela iz krede, trijasa, ali zašto svi imaju ljudski lik? A komšinica kaže: »Sad je dosta, odlično ste odigrali svoje uloge. Najlepše vam hvala. A sada svi nazad u more!«

Kroz izvesno vreme će vraća kod muža, gorko rasteže usta u osmeh i kaže: »Ima li na ovom svetu nešto lepše od porodičnog života?«

A iz tašne vadi sliku svog najmladijeg ljubavnika.

Sneg u ogromnim kvadratima pada sa krovova i raspršava se po prolaznicima.

Najlepše je vrištati u vetar.

Kako Ti je, Manja?

Jesi li ove nedelje mnogo učila?

Da li te je Karmen vodila nekuda u šetnju?

Kakvu ste hranu imali?

Vidi, doneli smo ti banane, jabuke, pomorandže. Vidi – baka je mislila na tebe, pa ti je donela punu čašu slatke pavlake. A i tata je ove nedelje bio na službenom putovanju u Milanu i Bolonji, zar ne? Pa raspakuje i njegov poklon: krema za lice, lak za nokte, mleko za čišćenje, tonik, puna kesica šarenih smotuljaka vate.

Ja imam dvanaest godina.

Već cele nedelje polagano stradam. Karmen krši ruke, jer ne želim da idem u šetnju. To je rekla i vaspitačici, i pola doma već zna za to. Dolaze i pitaju me zašto. Bulje u mene, u moje koščate prste, u voštanu sliku i traže odgovor u mojim očima.

Hoću da umrem.

A znam da me neće pustiti da umrem. Moraću da prihvatim onakav život kakav mi nude.

Stvarno, najlepše je vrištati u vetar.

Pomorandže ću dati malom Pavleku. Ima osam godina. Došao je iz Pirana.

Njegov otac je mornar, zato ću mu dati pomorandžu.

Milena će dobiti banane. Došla je sa Kozjanskog, kod kuće ima još četvororo braće i sestara. Otac pije, mati se muči. Pre mesec dana je Jernejci poverila da još nikad nije jela banane.

Jabuke ću razdeliti u susednoj sobi. Htela bih da obrađujem Blaža. Ima samo majku, a i ona skoro da ne mari za njega. Poslednji put ga je posetila u septembru. Raspust je proveo u domu. A uprkos tome još ga nikad nisam videla da plače. Ni da se smeje. Možda će se osmehnuti kad mu poklonim jabuke? On je jedini koji nikad ne učestvuje u igri Čoveče ne ljuti se, nikad ne želi da potapa brodiće, ne nastavlja ukrštene reči, ništa. Samo Braneta povremeno moli da ga dovede do prozora kroz koji se vidi smrekova šuma. I onda tamo sedi čitave sate. Ko zna šta misli kad je tako sam.

Možda na svoju polusestru; na oca koji ga nikad nije video, a o kome njegova mati tako istrajno čuti.

Da li ga je volela?

Da li je on voleo nju?

Ko je taj čovek?

Ličim li na njega?

Ponekad ga ugledaš da posmatra svoj lik u ogledalu i polako podiže ruku, da bi se pogladio po kosi.

Dobar si, Blažek, danas si bio dobar.

Vaspitačica Marija ga voli. Brane kaže da je često kod nje u sobi i da igraju šah. I da se smeju.

Tu je još i Miha. On bi me, naravno, molio da mu dam tri jabuke da bi mogao da žonglira. Ali šta će mu dve jabuke? I smeje se, bodri devovke, zvižduče im. Ali Miha nije prokažen: njegova bolest ne napreduje, samo su mu leđa malo savijena. Ali to nije ništa. Kroz dve godine on će ući u život, a većina njih nema kuda da ode. Vući će se po nekim drugim domovima, učiće za časovničare, krojačice, radiomehaničare. Roditelji ih više nikad neće uzeti sebi.

Za prvu dobijenu platu kupiće sebi odeću, jer im dosad svu odeću šalje Crveni krst. Kako mrze te krpe! Naročito devovke. Martina ne, ona je uvek najlepše odevena: kad je roditelji posete, uvek joj donesu nešto novo. Već čitavu jednu godinu nosi prsluče. Njoj ću dati lak za kosu.

Manja će kupiti bele karanfile, vezaće kosu crnom pantljikom i zamoliće gavranove da joj iskljuju srce.

Susedova deca prave sneške beliče. Dajte im sunca, ljudi.

Manja, šta želiš za rođendan?

Fotografije susetkinog ljubavnika.

Manja, kako to?!

Nosiću ih s one strane.

Put se zaleteo u brdo, pobegao od ljudi, smirio se među smrekama.

I Ančica se rodila iz zabranjene ljubavi.

Šta još želite?

Da li je Nina dobila blagoslov od majke. Hoće li umeti da trči za prvim zvončićima, da čezne za ljljanima, hoće li smeti da otkine crveni mak?

Mama, za moj rođendan im daj sunca.

Zapevaj im srcima ciganske dece.

Najradije vrištim u vetar.

Smejem se u mrazna jutra.

Na groblju je mnogo pobačene braće. Zajedno sa Ančicom ću im zalajati uspavanku. Lep govor. Satkan od osećanja.

Lajaćemo, Ančice, dugo ćemo lajati da ganemo srca njihovih očeva i majki. Buketi ljubičica već venu na dekolteima dama. Slavuji su iz krljetki pobegli u gajeve i zapevali najžalosniju pesmu zaljubljenih.

Trinaestogodišnja Nataša se bacila sa četvrtog sprata i ušla u svet invalida.

Smrt joj je sada još nedostižnija. Ko bi to pomislilo, zar ne?

Dajte im sunca, sunca za njihova lica.

Pisala mi je da je sa četvrtog sprata bacila samo ljubav, ne i sebe.

Pogled ptice prostreljenih krila. Mekota belog oblaka
 Gledali su ga na dnu bunara.
 Prozirno zelena bezizlaznost.
 Ančica je zaboravila pasji govor.
 Ne verujem vašim orgazmima u časopisima. Pokošene trave proleća.
 Čežnja je druge boje.
 Zaljubila se u mesec.
 Oduševila se mirisom očiju.
 Raširila je ruke.
 Oduzela dah, razgrnula belo ruho i ugasila svetla.
 Belo je, belo njeno telo.
 srebrne su, srebrne njene oči,
 na grudima se skerletna zora budi.
 Krvavi su krici petlova u jutro.
 Mama se prilikom mog rođenja zaboravila.
 Otac je izgubio telo.
 Sestra će se, nesrećna, smrskati u životu. Klice straha lomataju u njoj. Ko
 će biti onaj koji neće verovati u rođenje obogaljene dece?
 Belo platno blješti na štafelaju.
 Zakržljali cvetovi ruža svijaju vratove.
 Skerletna zora se ne zaljubljuje u srebrne oči.
 I crne su, crne klice nada, usađene u njene dlanove.
 Sedlo belog konja je prazno.
 Jahača nema.
 Nade su u malim grobovima.
 Ančice, noćas ćemo sanjati o jahaču za njene srebrne oči.
 U belo platno utkaćemo crvene ruže.

O zelenu noć ćemo prikucati pijanu lunu i beli konj će rzati u njene isprepletene puteve.

Najradije vrištim u vetar.
 Smejem se u mrazna jutra.
 Ančice, šta više želiš, smrt ili život, Ančice?
 Luna pijana je sve niža,
 zelena noć iskrvavljuje u jutro,
 Ančica se naginje nad obogaljeno telo
 i liže me, liže.

KAKO SAM DOBIO RAT

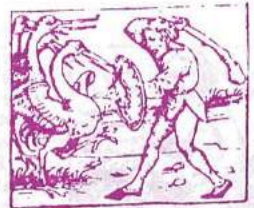
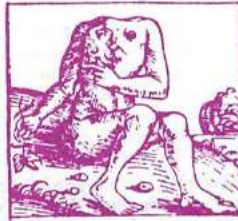
Andrej Blatnik

Mog velikog dana se sećam kao da je bio juče; se-deo sam u svojoj sobi, za večerom sam sebi dozvolio malo previše i sad sam bio kažnjen za neumerenost. Uključio sam televizor — molim vas, nemojte me ni zbog čega optužiti, to činim svako veče — i čekao kraj programa. Sada će biti TV dnevnik, rekli su. U redu, meni je svejedno, ako treba, neka bude.

U stanu nisam mogao da nađem piće, tako nešto kod mene nestaje, a da ni sam ne znam kako. Bile su vesti. Bacili su u vazduh kongresnu dvoranu, već sam zaboravio gde, ali sigurno znam da nije u našem gradu. Nevini su umirali, drhtećim glasom je saopštio spiker, a ja sam se — protiv svoje volje, tvrdim vam! — setio prizora kome sam prisustvovao popodne. Nekakav zapušteni ču-pavac je vikao da ljudi koji podržavaju takvu vladu ne mogu biti nevini. Zatim ga je odvela policija ili ga je zgazio auto ili je skočio u reku, više i ne znam tačno, najzad svejedno mi je. Radujem se što nemam dece jer osećam — naravno, s velikim strahom — da bi i ona bila ista kao taj prljavko. I ne znam da li bih tada, da sa nekim takvim živim pod istim krovom, mogao da se oduprem iskušenju; svaki put kad sretnem ljude koji su tako očajno drugačiji poželim da mi je pri ruci neka puška, nož ili barem kamen, dok istovremeno zahvaljujem božjoj providnosti — oprostite, i sami znate da se obično tako kaže! — što mi se tako nešto ne ponudi, jer ne znam šta bih sve mogao da učinim kad mi padne mrak na oči. Poslednji put sam posetio poznanika, on me zapravo uopšte nije interesovao — nije stvar u tome da ga ne trpim, nego mi je ravnodušan — ali jednog dana sam ga sreo u gradu sa ženom, reč po reč — zašto li mi ljudi imamo glupo osećanje da sa poznanicima uvek treba razgovarati — pa me najzad pozvao na večeru. Kad sam nervozno tražio izgovor, jer mi se nimalo nije dopala ideja da mučno sedim za stolom i prebiram po rečima, iznenada sam se zagledao u njegovu ženu i učinilo mi se da mi je nekako zaverenički namignula. Kad mi žene tako namignu, prvo ih pozovem na čašicu pa tek onda razmišljam. Nikako ne mogu da podnesem one koji mi stalno pričaju o svom beznačajnom mužu i ne-

zahvalnoj deci, pa se iznenada setim nekog neodložnog poslovnog sastanka i naglo se oprostim. Neke se rastuže, druge su začudo zahvalne — možda zaista nisu želele ništa drugo do da nešto popiju u društvu? Inače sam ravnodušan kad ih ponovo sretnem, pravim se da se ne poznajemo, i ubrzo su i one ubeđene da su se prevarile, jer ljudi liče jedni na druge! A ne srećem rado ni one koje pozivam u stan; još nikad nijedna nije odbila, mada sam ispočetka bio uvek sav prestrašen — možda će me mačka tresnuti tašnom po glavi? Ne, sve mirno ustanu, poravnaju odeću i poslušno krenu za mnom; celim putem ne izgovorim ni reč, a kad otvorim vrata kažem: tu smo! nepromenjenim glasom. Ovde je spavaća soba, a ovde kupatilo. Kažem, pa onda može da počne. Nekad me je to interesovalo, sada mi sve žene izgledaju iste kad uzdahnu: još nikad nisam doživela nešto ovakvo! To bi možda poverovao neki pubertetlija, ali ja sam to čuo već previše puta. A onda, sve žele da govore, govore, a ja ne trpim drugog čoveka pored sebe, teram ih na sve moguće načine, govorim da će mi se vratiti žena, mada bih se radije ubio nego da živim sa nekom takvom, ali ta priča uvek uspeva: bez reči pokupe odeću, doteraju se i odu, nekad sam ih praćo do vrata, sad mi se to više ne dopada. Upalim cigaretu ili uključim televizor i vreme mi prođe. Tako sam onda pomislio da je poznanikova žena htela da

mi da znak za nešto posebno privlačno, ali očito sam se prevario — kad je uzela moj kaput, nije uopšte htela da me dodirne, ne, nego su mi odmah ponosno pokazali svoje dete, smejali su se a ja sam se jedva savladao da ga ne zgrabim za noge i ne tresnem njegovu glavu o zid, tako mi se srećan taj klinac činio sa onom glupom zvečkom u ruci. Nisam želeo čak ni da dopustim mogućnost da to čudovište jednom poraste, da postane muškarac a da mu se izraz lica baš nimalo ne promeni, da i onda bude jednako bebast kao sad. . . zadovoljan! Zaista sam se osetio jako nelagodno, kao i onda kada smo obavili uobičajene obrede i deklamacije o nenadmašnoj detetovoj ljupkosti i popili čašu ili dve, ne znam tačno koliko, nikad ih ne brojim. Još uvek sam potajno gledao u malog i bojao se da ću se odjednom odlučiti i pojuriti prema njemu, a poznanik i njegova žena bi me začudeno gledali, sigurno dete jako vole, zatim bi ona vrisnula, možda još pre nego što bih to učinio, kažu da žene u sebi nešto osećaju. Ali tada bi već bilo kasno, krv bi pljusnula unaokolo i zatim bi se pojavila krvava fleka na zidu, mrtav odbačen predmet predmet u uglu, seo bih na pod i smejao bih se, on bi me šutirao i udarao, ali nije dovoljno jak, pa ne bi mogao da me ubije, osim ako u tom haosu ne bi dohvatio nešto oštro i teško, ali čak i onda bi trebalo da uspe da me pogodi, a inače bi mi sve bilo bar malo lakše. Samo to vrištanje, to beskrajno vrištanje ne bih izdržao. Verovatno bih morao da ustanem i da krenem prema njoj, on bi pokušao da me uhvati ali uzalud, a ja bih je zgrabio za vrat i stiskao, stiskao. . . onda bi mi bilo bar malo lakše. Čak bih se smirio u tolikoj meri da bih sa domaćinom mogao da odigram partiju šaha, naravno, ako bi on to želeo. Doduše, tada mu verovatno ne bi bilo do toga, mada me sa tim dosadnim šahom gnjavi u svakoj mogućoj prilici. Ne znam kako bih gase oslobodio, još bi najlakše bilo da izgubim partiju ili dve, jer bi se on onda oduševio. I baš kad sam nekako pokušao da savladam svoje telo da dečaku ne bih ništa učinio, sa gromom sam naslutio da će moj poznanik odnekud dovući šahovsku tablu, postaviti figure, sestri i reći: počnimo! U tom slučaju se zaista više ne bih mogao uzdržati, ni za trenutak, ali na sreću to se nije desilo, žena je poslužila večeru, pa sam polako mogao da se smirim, iako me je on stalno uzbuđivao svojim ispraznim pitanjima o mom radnom mestu i o mom životu, tako da sam uz kompot od bresaka već pomislio da ću ipak početi od njega, a ne od malog. Nož je bio opasno blizu moje ruke, oštar kuhinjski nož ako bih ga zgrabio, s njima bi bilo gotovo — zaista mi nije jasno zašto takve stvari ostavljaju napolju, svakom na dohvata, mogu dospeti u pogrešne ruke. . . Da, više puta upitam samog sebe da li sam ja uopšte još normalan kad mogu tako da gledam televiziju i da me ni za trenutak ne potresu vesti o smrtima ovde i onde, ovako i onako, ne, čak sam uhvatio samog sebe kako se za vreme praćenja takvih vesti pomalo obilježim. Ali onda kada to sve prođe i kada ostane još samo vremenska prognoza, sport i sličan bučkuriš, odjednom se desi da saopšte dje rat završen. Rat, kakav rat, a onda sam se setio dse tako nešto zaista i moglo desiti, jer sam nešto slično video i u dnevnim novinama. Spiker u beloj košulji sa crnom leptir-mašnom, smrtno ozbiljan, kao da je na sahrani, saopštio je da sve oružje treba predati do podne narednog dana, ko to naređenje ne izvrši i oružje sakrije biće streljan. Glas mu je blago podrhtavao, a meni je bilo svejedno, sve u vezi sa vojskom sam sredio, imam sve crno na belom, a oružje sigurno neću čuvati kod kuće. Da, i brzo je dodao da će sad nastati drukčija vremena. Zatim su pokazali evrovizijske govole, a ja sam se iznenada setio da on nije rekao ko je pobedio, kad je već rat? Jeste da mi je bilo svejedno, ali nikako nisam mogao da se setim na čijoj sam strani bio. Sigurno sam ovaj rat dobio, poredonosno sam rekao sam sebi, inače bi me stavili uza zid i streljali, kako se to obično radi sa pobedenima. Zaista je lepo dobiti rat. Ondje zazvonio telefon,

podigao sam slušalicu: zvali su me iz vlade, dobili ste rat, čestitamo, rekli su. Pripremili smo za vas svečani prijem u skupštini, sa šampanjcem i medaljama, dođite! Kako da dođem, uznemireno sam pitao. Pred ulazom vas čeka auto sa šoferom, sve je sređeno, mi vodimo račun o pobjednicima, nismo takvi kao oni nzapadu i na istoku. Dođite sa cvećem vas čekaju plavokose devojčice u belim bluzama i plavim suknjicama. I sa trakama, naravno, bez traka ne ide! Dođite, neizmerno smo vam zahvalni što ste spasli državu, vi ste državljanin broj jedan! Hvala, hvala, ganuto sam šaputao i spustio slušalicu. A kad sam izašao napolje, nije me čekao nikakav auto, a kamoli šofer! greška u protokolu, težio sam se, a vreme je prolazilo. Postao sam nervozan, trčao sam po ulici. Konačno je limuzina stigla. Izgrdio sam šofera, prebledelo je i počeo da muca o probušenoj gumi. Tada mi je prekipelo, ni sam ne hnam kako su mi se u rukama našle makaze za obrezivanje živice, zario sam mu ih nekoliko puta u stomak, vrat i oči, bar su mi tako rekli kasnije. Ipak, sigurno je da mi nije izgledao dovoljno mrtav, jer sam ga bacio pod auto i više puta ga tim istim autom pregazio. Izašao sam iz auta i iznenada je počela da me šutira, udara, gura, vuče i grize mnoštvo ljudi. Bio sam tako iznenađen tom neočekivanom eksplozijom neprijateljstva dsam zaboravio da se branim. Srećom, spasli su me policajci koji su videli vladino vozilo. Pošto nisu mogli da uspostave red na neki drugi način, nekoliko puta su opalili u masu, i sad se zaista ne mogu požaliti: u bolnici sam, tu se o meni lepo brinu, svakodnevno me posećuju delegacije, naše i strane, miriše cveće... našem spasiocu odani učenici drugo ce razreda osnovne škole... U novinama sam pročitao da je šofer koji je trebalo da me vozi bio agent, atentator. Samo svojoj izuzetnoj prisebnosti mogu da zahvalim što sam živ. Da, ipak sam verovao u sebe. Diplomate koje dolaze govore o novom ratu. Boje se kako će bez mene. Bez brige, kroz mesec dana ću opet biti onaj stari, prijateljski im odgovaram.

NA TRAGU OLTARA

Jani Virk

Dan je ionako bio sav neprijatan. Kada sam pred veče začuo zvono na vratima, znao sam da se to neće tek tako završiti. Poruka koju mi je kurir dao bila je više nego jasna: zagrizi u taj slučaj dogod ga ne rešiš, makar ti se od napora meso odlepilo od kostiju. Nisam dobar radnik, nimalo. Bežim od posla, pa najviše volim da za neki posao odaberu nekog drugog. Ali ponekad se ipak mora desiti da me nađu kod kuće, a onda već ne mogu sebi dozvoliti da kažem da me nema. A to se obično dešava

uvek onda kad najviše poželim da ono blaženo osećanje u mozgu kad se čoveku učini da je sam mozak odbijač u fliperu koji sam odbija bezopasnu kuglicu od jedne do druge kombinacije. I ta lepa ekstaza čoveka čini tako zadovoljnim. Kad sam otvorio poruku, iz nje se prosto osetio miris neprijatnosti. Slova su se tako masno nizala jedno za drugim, da sam u srži kostiju osetio neprijatnu napetost. U nekoj crkvi je bogzna ko ukrao čitav oltar, a ja treba da budem taj koji će taj oltar naći. Đavola crnog, ko li može biti takav idiot da usred dana ili noći ili bilo kad mazne prokleti oltar. I šta to zapravo znači? Zar čovek stvarno ne može imati svoj vlastiti mir? A da stvar bude još gora, na ovom slučaju se mora raditi do kraja, dakle sve dok ne bude rasvetljen, ma se sav izlomio i probdeo sve noći ako već drukčije ne ide. Ne pravi li me neko ovde namerno budalom, ljudi božji, pa zar ne znate koliko meni znači rani odlazak na spavanje, najbolje već pre deset sati, i zar ne znate da sam najsrećniji kad već u šest ili najkasnije u sedam sati u trenerci trčkaram naokolo, sav srećan što sam tako zdrav i krepak, bez strašnih snova, bez iskakanja iz kreveta i snatrenja po stanu, bez rdavih i zapletenih misli. Kako da takve stvari kao ovaj slučaj mogu biti značajnije od unutrašnjeg spokojstva čovekove duše, makar samo jednog čoveka, makar taj čovek bio ja. Nema li stvarno, često se pitam, nema li stvarno nikakvog mira na ovom božjem svetu? Naravno, svoj posao valja raditi, naravno, recite mi to još jednom, svoj posao valja raditi, inače nas sve to skupa nikad neće dovesti. Da, svako mora obaviti svoju dužnost, nemojte zaboraviti da mi to kažete, jer se svako svojim vlastitim očima može uveriti kuda nas je danas dovela raspuštenost. Dobro, razumem ja sve to, ali zašto ste morali da izaberete baš mene, kad znate da izuzetno volim svoj mir. Onda, zašto baš mene? Ništa ne koristi ovako jadikovati. Zaista nemam nikakvog izbora. Ako ti se to već desilo, pa neka. Naravno, odmah ću početi, zato što neću da me posle svaku noć dižete iz kreveta i gnjavite. Ovako ćete me bar malo ostaviti na miru.

Sledećeg jutra sam odmah otišao na mesto zločina. Crkva je stajala baš usred grada. Bila je valjda već godinama zatvorena; samo su je s vremena na

vreme čistile uboge redovnice, ali one nisu umele da kažu kad je oltar nestao. Njima je valjda sve uvek izgledalo isto, jer stare oči nisu navikle da gledaju kako se nešto menja. Tek se svešteniku susedne crkve učinilo, kad je posle nekoliko godina navratio u ovu crkvu, da nešto nije u redu, pa je došao sutradan, pa mu opet nešto nije »štimalo«; kad je već više uzastopnih dana dolazio ovamo da mozga, konačno mu je sinulo da je nekada ovde (baš na tom mestu gde ga sad nema) bio oltar, pa je lepo uzeo put pod noge i došao do stanice milicije. Tamo mu je prvo bilo neugodno i nikako nije mogao da objasni u čemu je stvar, ali su ga ljubazni milicioneri konačno ipak naveli da poveri svoje probleme. Dok im je pričao da je iz crkve nestao oltar, u glavi mu se malo zamagljilo, pa je najzad sve toliko zapetljao da siroti milicioneri nisu ni sami znali da li imaju posla sa šaljivdžijom ili ludakom. Ali pošto sveštenika nisu mogli da ubede lepim rečima, malo su ga pritegli, što je rezultiralo time da su dvojica milicionera sveštenika uzeli u auto i zajedno s njim otišli do stare crkve. Tamo su sopstvenim očima videli da oltara stvarno nema, pa su to i zabeležili. Iz tih njihovih papira su se slova polako selila na značajnije papire, odakle su došla pred značajne ljude, koji su zaključili da bi zbog opšteg mira bilo najpametnije celu stvar srediti u što kraćem vremenu. Tako sam toga jutra i ja stigao tamo, da bih se svojim sopstvenim očima uverio da oltara stvarno nema, pa ma kako pažljivo gledao. Baš na onom mestu na kome bi oltar morao da stoji nije se nalazilo baš ništa. Nikakva izgubljena cipela ili odvijáč, nikakav trag krvave borbe. Čovek je zaista bio prinuđen da veruje sopstvenim očima: oltara nema i tačka! To što ga nema već je nešto značilo. Zato je bilo isuviše neverovatno da se smatra da ga tamo u stvari nikad i nije bilo, jer je čoveku odmah palo na pamet da bi se takva činjenica u velikoj meri protivila zdravom razumu. Svaka stvar se može objasniti.

Nisam mogao ni da pomislim da će me ovaj zadatak tako zaokupiti. Sve to skupa je bilo isuviše čudno, tako da čovek prosto ne može da ne pomisli da nešto nije u redu. Počeo sam da se interesujem za crkvene stvari, za preprodavce starih predmeta, za obične kredljivce sveća sa grobova, za slikare koji slikaju po crkvama čudne krstove i freske, čitao zapise o crkvama i oltarima i tome slično. Takve sumnjive stvari u čoveku zaista pobuđuju sumnju. Zato je najbolje rasvetliti ih.

Skoro svakog dana sam navraćao u crkvu, u kojoj je sve bilo po starom. Izmerio sam dužinu poda i visinu zvonika, širinu i visinu vrata, veličinu prozora i uopšte sve što se moglo izmeriti. Sve više mi je padao mrak na oči kad sam te brojke upoređivao sa dimenzijama iščezlog oltara. Zbog toga sam rešio da ću kao sumnjive tretirati sve predmete koji se po svojim dimenzijama koliko-toliko podudaraju sa dimenzijama oltara.

Verovatno me je samo moja službena legitimacija spasla od toga da ljudi od mene ne naprave šnicle. Istina je da je to bio posao za koji sam ovlašćen i da sam, ni po babu ni po stričevima, zalazio u njihove stanove i štale, merio sve moguće stvari koje su za njih – na kraju krajeva – mogle da znače nešto sasvim drugo nego za mene i da sam sve to još drsko upisivao u svoju beležnicu. Većinom su me zabezegnuto pitali kog đavola tražim kod njih. Naravno da nisam smeo da kažem o čemu se radi, znajući da je to nevaspitano, ali da sam im to rekao, sve to skupa ne bi imalo smisla. U tom slučaju bi se brzo pročulo o čemu se radi, pa bi čitava akcija pala u vodu. Ipak mi se sve više činilo da je ta moja narsrljivost uzaludna. Istina je da sam ponekad baš uživao dok sam čeprkao po tuđoj imovini. Ali uvek sam dolazio sebi čim mi se pred očima pojavio taj prokleti oltar.

Postalo mi je jasno da treba menjati taktiku. Naime, po mojim beleškama se nakupilo toliko različitih predmeta da je to neverovatno. Zato sam čitavoj stvari pristupio sa suprotnog kraja. Postao sam običan špijun, što se ljudima činilo još sumnjivije. Ranije su još mogli da misle da sam neki zanatlija ili nešto slično, ali sad sam već postao najordinarniji špijun; otvarao sam ormare, zamrzivače i slične stvari i buljio u njih. Verovatno sam stvarno bio dosadan, ali sam svoje ipak postigao. Kao starom lovačkom keru raširile su mi se nozdruve i nanjušio sam trag. I taj miris više nisam ispuštio iz svog nosa. Tako sam se potucao od stvari do stvari i sve više mi se činilo da znam o čemu se radi. To bih, dođuše, teško mogao da objasnim, jer još uvek nisam umeo da pronađem vezu sa izgubljenim oltarom. Bilo je baš ovako: osećao sam se kao da sam na šinama i da se kotrljam sve brže. Što sam se više približavao centru zbivanja, to me još više zanosilo prema uglovima. Uopšte me nije interesovalo šta začudenim ljudi misle o meni. A ja sam obilazio oko suštine kao kiša oko Kragujevca i mislio da svi treba da budu srećni što i njih nisam stavio pod lupu.

Već sam bio skoro siguran da znam o čemu se radi onda kada sam šmugnulo kroz crkvena vrata. Kad sam došao do mesta na kome bi trebalo da stoji oltar, zažmurio sam, misleći da je on sad zaista tamo. Da ću se glavom zeleteti pravo u njega i da ću tako razrešiti čitavu stvar. Ali od toga nije bilo ništa. Zaustavio sam se tačno u sredini, upravo tamo gde bi morao da bude oltar.

JUNAK

Franjo Frančič

Dana 21. februara 1958. je Franjo Frančič stariji, pijan k'o drezga, brao ruže iza železničke pruge, da ih odnese svojoj ženi, koja je rodila sina prvenca. Zato što to nepogodno doba godine u svojim nedrima ne nosi ruže, F. F. senior je iza železničke pruge nabrao koprive.

Ona je nastavio da pije, kao što je to činio već od svoje rane mladosti.

A F. F. mlađi je savladivao strah koji poznaju sva živa bića, a naročito homo sapiens – strah od svetlosti.

Svoje prve godine F. F. mlađi je proveo u klimi tipičnoj za našu zemlju. Tu je vladala večita vriska, batine, strah od večeri, jer se uveče ludost pojačavala.

Još nije ni prohodao, a već je dobio sestricu Jelku, koju su po hitnom postupu ekspedovali u Međumurje, kod dede i babe.

Bio je peto dete u trećoj turi, tako da je već imao tri polubrata i jednu polusestru, koji su se potucali po vaspitavalištima i utočištima.

I sam je tri godine proveo u Moravčama u vaspitačkoj porodici. Od sećanja mu se zadržao samo miris sena i glineni tanjir hleba nadrobljenog u mleko.

Socijalna služba ga je iz nepoznatih razloga opet dodelila roditeljima. Jedno od prvih sećanja merlota, koji je predstavljao glavni deo ishrane F. F. seniora. Zbog nedostatka novca (F. F. je naime više pio no što je radio), među nevenčanima je dolazilo do ubeđivanja, prepirki, optužbi, jebačine, tuče, fizičkog obrađivanja, što se često završavalo povredama kako majke, tako i oca i sina koji je sa šest godina primljen u osnovnu školu dr Jožeta Potrča.

Tako je mali F. F. mnogo puta trčeći prevalio razdaljinu između Grablovičeve 38 i stanice Narodne milicije u Mostama.

Obično je izgovarao sledeće reči:

– Ubio ju je, sva je u krvi, dodite brzo, lepo vas molim...

Pošto je ljude iz smene previše puta molio za pomoć, dosadio im je. Ponekad su intervenisali, ponekad su samo odmahnuili rukom:

– Mali, imamo važnija posla.

Mali je pobegao u bunker iza pruge, plakao i gledao zvezde. Ponekad je F. F. stariji odlazio na dužu turneju. To su bila srećna vremena mira, ali napetog mira.

Za blok F u Grablovičevoj 38 je bilo karakteristično to što se polovina muškaraca opijala i malo – pomalo premlačivala svoje skvo.

Zanimljivija je i ilustrativna izjava tadašnje socijalne radnice A. Čebulj:

– Šta tu ima da se radi: dve kile dinamita i sve to baciti u vazduh!

Česte posete policajaca su kod malog Franje dovele do formiranja predstave o njihovoj svemogućnosti.

Položaj porodice se pogoršao dolaskom na svet novog državljanina SFRJ. Novca je bilo sve manje a scena sve više. Na sreću, s njima je živela i baka Marija, koja je svojom sirotinjskom penzijom izdržavala petočlanu porodicu. U školi je dečak uskoro zapazio razliku između sebe i drugih. Mada je za ručak i užinu plaćao tristo pedeset dinara, taj novac često nije imao. Na fiskulturi je imao priljave noge, pertle su mu bile prepune tragova merlota.

Tako je mali Franjo imao tri polubrata, jednu polusestru. Dva brata. Stanje je, naravno, bilo privremeno.

Policajci su ga pozdravljali, poznavali su ga, a njemu je bilo neprijatno.

– Kako ti je stari, da ti još uvek tuče majku? Ako je tuče, samo nam reci, pa ćemo ga mi naučiti pameti.

Tako se u dečaku formirala druga predstava o policajcima.

Policajci su oni koji ljude uče pameti.

Neprekidni tempo scena, vike, sranja, ponižavanja, mučenja, nasilja vukao se kao beskonačan lanac kroz vreme.

Ponekad je sin bio svedok malog otpora Franje starijeg. Tada je video kako policajci ljude uče pameti.

Iste ptice okupljaju se u isto jato. Mali Franjo je uskoro upoznao slične Franje koji su rasli iza garaža na Vodmatu.

To su bila vremena malih krađa po prodavnicama, vremena prvih čikova, bežanja iz škole, vremena prvih odlazaka u bioskop Triglav, vremena kada se podizao zid između njih i ostalih ljudi.

Tada je kopilan češće spavao iza pruge no kod kuće. Čitao je Družinu Pere Kvržice, Jahače skerletne kadulje, Družinu Sinjeg galeba. Pošto takvo njegovo ponašanje nije ostalo neprimetno, premestili su ga u omladinski dom Malči Beličeve na Zavetiškoj 5/a na Viču. Još pre toga je pokupio sve moguće ukore a vrhunac svega je bio kada je drškom metle udario nastavnicu istorije, drugaricu Pehtu.

U domu, koji je bio napola sirotište, komandant je bio debeli upravnik koji je dve godine proveo u koncentracionom logoru. Voleo je da priča o iskustvima

iz svojih logoraških dana. Vaspitanike je oblačio u plave gumirane kabanice, pa okolina nije imala problema sa raspoznavanjem pitomaca doma.

Te godine je mali Franja već razmišljao zašto ne živi kao većina ostale dece. Ostao je na zašto.

Sprijeteljio se sa Stankom, koji je vešto krao po samoposlugama. Drage volje ga je uveo u posao. Naravno, uhvatili su ih i sa par šamara pokušali da ih nauče pameti.

Deca na Trdinovoj nemaju vremena za šale. Započeli su sudski postupak protiv mladih maloletnika. Nisu ih fotografisali.

F. je pokušao da zaboravi svoju kuću. Subotom je retko odlazio u posete. Osmi razred je završio bez ijedne trojke i dobio knjigu kao nagradu za uspeh.

A učio je i štošta drugo.

Kako spičkatati moped, kako dijamentom otvoriti trafikku, kako odžepariti nekog gospodina. Učitelja nije nedostajalo.

Njegovi kontakti s policajcima su bili česti. Posle provale, zajedno s Marjanom, trafike na Aškerčevoj ulici kod Filozofskog fakulteta, odvezli su ih maricom (uhvatili su ih na delu) u prihvatilište na Povšetovoj 5.

Čuvar crvenog lica se posvetio malom lopovu. Štipao ga je i govorio:

– Znaš li gde bi trebalo da budeš? Kod kuće. Znaš li čime se počinje? Iglom. Znaš li čime se završava? Vešalima.

F. je saznao da policajci ljude uče pameti i štipanjem i opominjućim savetima.

Sledećeg jutra su ih vodili na Prešernovu. Tu su ih fotografisali s preda, s leve i s desne strane. Uzeli su im otiske prstiju, pitali ih za osobene znake, imena i još koješta.

F. je prerastao sirotište Malči Beličeve, premestili su ga u Prolazni omladinski dom u Jaršama.

Tu je F. naučio da na svetu ima policajaca u uniformi (anđela), policajaca u civilu (kriminalista) i policajaca u običnom odelu (koji uopšte i ne znaju da su policajci). Sudija Lalikova, prijatna ženica, govorila mu je:

– Sve novi i novi delikti, ne možeš sačekati ni glavnu raspravu.

Stvar je u tome što se saslušanja vrše za svako krivično delo posebno. U POD-u (Prolaznom omladinskom domu) je F. sreo policajce Frančeka, Sejosa i Miha, koji su u privatnom životu bili vaspitači.

F. se izbio za položaj maloletnog delikventa, kome popravni dom neće izmaći. Policajci Franček, Sejosa i Miha su vladali silom, licemerstvom i intrigama. Nije nedostajalo ni batina.

Franček se posebno posvetio Franji. Posle svakog bekstva ga je propisno obradio. U POD-u je bilo i izbirljivijih učitelja. Kamra sa Prešernove je postala poznata, kao i inspektor u civilu V. Ali Franjo se najviše bojao policajke Katje.

Ona je oduvek želela da mu doda još koju provalu pride.

Akta su postala obimna.

Prilikom bekstva sa Zupanom su pogrešili: dve provale, tri velike krađe, dve male krađe i dva razbojnička napada.

F. je tada bio mladi maloletnik, što je veoma značajno.

Od svih svojih dela F. se stidi i kajje zbog razbojničkog napada na nemoćne žene. Oči koji je tada video proganjače ga godinama. Bio je to njegov poslednji veliki zločin.

Tri nedelje boravka u čorki na Jaršama na tvrdim ležajevima, među šugom i picajzlama su prošle.

Saslušanja su se redala. Zupana su premestili u celjski Pisker. A Franjo je plakao od sreće kad su mu na raspravi dodelili vaspitni dom Gornji Logatec umesto KPD Radeče.

U hodnicima suda je sretao okovane muškarce koje su vodili uniformisani. Tada je F. upoznao još jednu stvarnost.

Policajci te nikad neće naučiti pameti ako ti to nećeš ili ne možeš. U Gornjem Logatecu je u to doba bio u toku eksperiment o permisivnoj usmerenosti prevaspitavanja. Naravno, to nije bilo tako lako kako izgleda, ali je važno to što je mnogo ljudi napisalo magistarske i doktorske teze na tu temu.

I Katja.

Tu u zamku je Franjo bio skriven i to mu je prijalo. Počeo je da uči za galvanizera, mnogo je čitao i za godinu dana je sa odličnim uspehom završio stručnu školu za metalce.

Bežao je samo dvaput.

Kontakt sa policajcima nije gubio. Dolazili su u redovne posete, vodili vaspitanike na saslušanje u Lj., proveravali ovo i ono. Dolazilo je i mnogo stranih delegacija. Najjače sećanje je bilo sećanje na pobunu u zamku. Borba za vlast je među vaspitanicima bila surova. Sašo je nadjebao Štandekera, Hartman Sašu i tako dalje. Jednog dana su se svi glavni napili i došlo je do pobune. Svi vaspitanici su marširali sa zastavom i Maršalovom fotografijom na čelu prema Donjem Logatecu. Službene bube su pokušale da ih zaustave, ali momci su zavitali motkama. Zabarikadirali su se u zamku, a pride su još i razlupali kombi i nešto inventara.

Sreća je bila što su vaspitači, koji su stanovali u blizini, stigli pre nego specijalne jedinice za pobune u institucijama od posebnog društvenog interesa.

Do sukoba ipak nije došlo, panduri su zamak opkolili ali nisu upali unutra, jer su ih ubedili upravnik i tipovi na višim položajima koji su baš tada bili bojeve za svoje akademske titule. U Dobu i Radečama takvi događaji nisu prolazili bez krvi i mrtvih.

F. je tada saznao još jednu istinu o policiji.

Anđeli i civili su samo oruđe viših, onih što sede u mermernim zgradama. Godine koje su sledile za čitaoca nisu interesantne. Susret sa velikom ljubavi, prijemni ispiti na Višoj školi za socijalni rad, rintangje preko studentskog servisa u Javnim skladištima, studije, pokušaj da se popune provalije u nevelikom obračovanju.

Dešavale su se tragikomične stvari.

Od ponude da postane agent od moćnih studija za supovca u Zagrebu. Bilo je i više obilazaka i proveravanja kakvim putem se uputio F.

F. je dolazio pameti i delimično uspeo.

Na Povšetovoj 5, gde je trebalo da obavlja praksu, posle dva dana su ga isterali. Čuvar crvenog lica ga nije prepoznao, ali su ga prepoznali drugi.

Godine 1979. je F. F. mlađi diplomirao na Višoj socijalnoj školi, na temu maloletnih delikvenata u Vaspitnom domu Frana Milčinskog u Smedniku.

Iste godine upisao je drugi stepen studija na Filozofskom fakultetu (baš na onom istom pored koga je nekad vršio provale), specijalna pedagogija, vaspitanje u domovima, šef katedre dr Vinko Skalar, jedan od onih što su doktorirali na logateškom eksperimentu.

F. nije zaboravio stare drugove. Nekoliko ih je bilo u zatvoru, neki su se propili, nekih nije bilo.

Tada je upoznao junaka.

Kern je ukrao fiću, Igor i F. su samo statirali. Nalivali su se konjakom. Ulice su bile prazne. Zbog nepravilne vožnje počela je da ih prati murija. Blokiral su ih u dvorištu Bohoričeve. F. i Igor su uskočili u otvorenu maricu, pa ih je pendrek samo dodirnuo. Kern je išao polako, ne misleći na policajce, i fasovao je punu porciju. Na Povšetovoj je sledeći dan bilo rutinsko saslušanje. F. i Igor su odmah priznali, jer se nije moglo negirati, pošto su uhvaćeni u ukradenom fići.

Kern nije priznao.

Dežmekasti kriminalista mu je zapretio:

– Kern, ako ne priznaš, prebiću te!

Kern je rekao ne!

– Pazi se, Kern!

Kern je rekao ne.

Udarac je Kerna oborio na pod. Krv mu je zalila bradu.

Kern je rekao ne.

Kriminalista ga je zgrabio za kosu:

– Priznaćeš, bogami hoćeš!

– Ne, ne, ne, ne, derao se Kern, možeš me ubiti ali neću priznati.

I Kern nikad nije priznao.

To ne, ne, ne odjekuje u Franji.

Spor sa dr Vinkom Skalarom je bio neizbežan.

– Šta sve rade Franček, Miha i Sejo, koji je sad čak upravnik POD-a, kao vaspitači? A vi nam pričate o permisivnosti i sličnim stvarima?

– Dati uslovi u društvu su takvi da resocijalizacija...

Sranje!

I dr Vinko Skalar je na neki način policajac.

Posle sloma u JNA (službena verzija) usledio je, posle četiri godine, nov poziv. F. su tražili policajci.

Sam se javio na Trdinovu. Mali brkati policajac ga je vodio u regrutno odeljenje u Kresiju. Pretili su vojnim zatvorom i koječim.

A mali brkati policajac je govorio:

– Znaš šta, zaslužio si batine i da te vodim negde na Golovec. Čini mi se da mnogo toga imaš na savesti.

I sada Frančić Franjo mlađi zna za još jednu istinu.

Kad pomisliš da si došao pameti, žele da ti obezbede još jednu.

A ja ćujem: Ne, ne, ne!

MIŠJA NEDELJA

Branko Gradišnik

Sa decom idem da skupljam kesten. Nedeljno je jutro, hladovina je nežna, protkana mladom prosejanom svetlošću koja se među drvećem zgušnjava u kose snopove i neosetno se utapa u uvelo lišće pod nogama. Deca su lepa, živahna, rumena. U rukama nosimo polivinilske kese. Odeveni smo u jesenje boje, sivu, zelenu, oker. Devojčica ima tamnocrveni kaput, preko kragne i leđa joj se rasipa zlatna kosa, kreće se kao mačka, sigurno prelazeći preko korenja drveća, ne spotiče se mada stalno diže pogled prema meni i prema proređenim krošnjama drveća, tražeći duguljasto lišće kestena.

Čekaj, kažem, to su bukve, tu nećemo naći ništa, možda koju pečurku, mada je i za njih već kasno.

Nadam se da nisu već sav kesten pokupili, uzdahne.

Dečko je još premalen da bi u potpunosti vladao svojim telom u zatvorenom prostoru šumskih udubljenja i senki. Držim ga za ruku i vraća mi stisak, pa se istrigne i načini nekoliko samostalnih koraka prema pečurki sa crvenim šeširrom posutim belim tačkama.

Pazi, to je muhara, ne dodiruj je, to je otrovna pečurka.

Zastao je u svom kariranom kaputiću.

Muhara, ponavlja, muhara, muhara, jedva čujno ponavlja sam sebi.

Šta će se dogoditi ako je dodirnem?

Umrećeš, kaže devojčica.

Ne, biće ti zlo.

Pretvorićeš se u pečurku.

Dečko prilazi muhari, očarano je posmatra.

Kako je lepa.

Ne može i ne može da se od nje odvoji, mada mu govorimo da moramo napred, dublje u šumu, gde ima kestena, on izvlači ruku i udara nogama o zemlju, sve dok se na stazi pred nama ne pojavi čovek u plavoj trenerci koji trči uzbrdo, sa psom za petama.

A šta radi?

Plava trenerka svetluca među drvećem, sve se manje i manje vidi.

Beži od psa.

Ne, vodi ga u šetnju.

Trenira trčanje.

Nekog prati.

Debeo je, pa želi da omršavi.

Pa nije debeo.

Najpre zamiče šuštanje, zatim i topot koraka po utabanom tlu i opet smo sami, okrećem se, unaokolo se uzdiže drveće, tiho je, koprenasti zidovi prepodneva se razmiču, paprat blješti pod sunčanim zracima, sasvim smo sami, ja i dvoje dece, svuda oko zaspala šuma i nebo.

Hajdemo već!

Kuda?

Pa po kestenje, tamo iza brežuljka sigurno raste kesten, sam ga treba naći, tamo ćemo napuniti kese i onda ćemo kući, kesten ćemo iseći, ispeći i pojesti.

Ima li tamo vukova?

Osmehnem se.

Ne, u tim šumama više nema vukova, sve su ih pobili lovci.

Puškrom?

Klimnem i stupam napred, dečko se nasred uspona zamara, noge mu otkazuju poslušnost, malo se opire sili teže, zatim pada, uzimam ga pod pazuhe i jednim zamahom posadim na ramena, tamo sedi, pušta da ga rukama uhvatim za gležnjeve, radoznalo se okreće dok koračam uz brdo gledajući u zemlju, a on je tako visoko, i prvi ugleda zaljubljen par na klupici na vrhu brda gde se seku staze za šetače, ali čuti sve dok ne ostavimo zaljubljene daleko iznad nas, spuštajući se u udolinu u kojoj raste kesten.

Da li se oni vole?

Aha.

Tako kao ti i mamica?

Ovo dvoje tek počinju da se vole.

Je li to dobro?

Dobro je, dobro, sve što počinje je dobro, odgovaram i začujem zvona iza brega koja pozivaju na misu, čuju ih i deca, zastajemo i dugo slušamo ravnomernu, raspevanu zvonjavu.

A to su zvona, kaže devojčica.

Zvone.

U crkvi.
 Da bi ljudi ušli unutra i bili tamo.
 Tata, šta je crkva?
 Mesto gde ljudi razgovaraju s bogom.
 Tata, upada devojčica, da li bog stvarno postoji?
 Nekad da, nekad ne, hoću da kažem da za neke postoji a za druge ne.
 Kako to?
 A postoji li za tebe?
 Neki veruju u njega i za njih postoji, drugi veruju da ne postoji i za njih ne postoji. Meni se čini da ne postoji.

Aha, kaže devojčica i pokrene se, pojuri napred.
 Kesten, povika.
 Kesten!

Dečak počne da se izvija na svojim ramenima, hteo bi dole, pružam ruke nazad, hvatam ga i preko glave prebacujem na zemlju.

Šetači retko zalaze u tu udolinu, mračnu i vlažnu, mnogo je kestena, plodovi čine pravi pokrivač pod drvećem, a još ih je više pod slojevima opalog lišća i grana još od prošle godine. Najpre ga skupljamo odozgo, zatim štapovima preturamo naslage otpalih bodljikavih ljuski, deca mi ih donose jer se zbog bodlji boje da ih sama otvaraju, ja ih gnječim petom, prstima razdvajam ljuske tako da kestenovi iz njih ispadaju i deca ih stavljaju u kese, povremeno se prepirući koji je čiji, ko ga je prvi ugledao, ko mi ga je prvi doneo, sunce se u međuvremenu uzdiže, sa zemlje se diže para, mehanički otvaram sve nove bodljikave ljuske i razmišljam koliko ću još morati da im objašnjavam, koliko još malo znaju o životu. Tada začujem devojčinu prigušen uzvik, ugledam je kako čuču među lišćem i razgrče ga, a ispod se ukazuje izbeljen kostur male životinje, miša ili hrčka.

Joj, šta je to?

Mišić.

Je li mrtav?

Da i ne, nijedan miš stvarno ne umire, miš nije svestan smrti, miš umire i opet se kotli, miš ne može umreti jer ne zna za sebe, ne zna da je živ, dakle besmrtn je. Deca su već navikla da moje filozofiranje prihvataju opreznim, zadubljenim ćutanjem. Dečko dodiruje koščice, palac i kažiprst se sklapaju oko krhke lobanje, sav pocrveneo je opipava, sve mora da dodirne, malopre muharu, sada miša.

A možda uopšte nije mišić, kaže devojčica.

Kako to misliš?

Devojčica slegne ramenima.

Možda nije mišić, možda je nešto sasvim drugo.

Neće da mi kaže.

Dečko još uvek dodiruje koščice, suviše tanke da bi smeo da ih podigne sa zemlje.

Hoću li se sad pretvoriti u mišića?

Ne.

Biću mišić.

Ne, ne možeš biti mišić.

Čutimo. Dečko oklevajući odmiče ruku, zajedno sa devojčicom zagrče kostur lišćem, pokriva ga i pritom se nekako ohladi sav potamni, čutke preturamo lišće i punimo naše kese, polako prelazeći na sledeći greben, kuda vetar sad donosi usamljenu zvonjavu zvona koje zvoni umrlome, kese su skoro savim pune, zastajemo ne znajući zapravo šta ćemo sad.

Idu li opet u crkvu?

Ne, to je mrtvačko zvono, neko je umro, nekog će sahraniti.

Dečko napeto gleda kroz drveće ispod nas prema močvarnoj ravnici, promrzle ručice pokušava da gurne u džepove.

A mišić? A mišića?

Da li to zvoni zato što smo sahranili mišića?

Tata, hoćemo li se vratiti da ti oživiš mišića?

Tada se u meni prvi put pokrene teskoba, začujem šumu, nebo se spušta iza brežuljaka s one strane močvare, lepi se za zemlju, ne želi da je pusti, sve je nepomično, čak sam i ja okovan tim zagrljajem, pa se pomeram da bih mu se otrgao.

Valjda znaš da je to nemoguće, govorim i mahnem rukom, to su gluposti, jesmo li došli po kesten ili ćemo samo stajati tu i raditi ne znam ni ja šta? Ali ipak me ne slušaju, dečko oseti glad i kaže da bi hteo kući, pogledam sunce koje visi na jugu, maleno i blede, okruženo kitnjastim oblacima, skoro je podne, krenem za decom koja se vraćaju po našim tragovima, zaustavljam se u udolini kod gomila lišća i praznih bodljikavih ljuski, tako smo mali usred strmih stabala, deca prevrću lišće ali se više ne sećaju gde su sahranila kostur.

Misliš li da više nije ovde, da je otišao?

Ko, pomislim zbunjeno. Postajem svestan činjenice da njima nikad ništa neću moći da kažem, da mogu samo da ih sačuvam od toga da nešto saznaju, da njima, izgleda, da njima, kojima treba da što više otkrivam život samo lažem, jer im ga samo sakrивam.

Idemo evo, idemo, kažem i hvatam ih za ruke, udolina je mračna kao seosko groblje, na strmini srce počinje da mi ubrzano lupa, dok su deca začudo čila i spretna, koračaju stalno korak ispred mene, tako da izgleda da su oni ti koji meni pomažu, kao da su njih oboje odrasli a ja dete, kao da o šumi znaju više nego ja, mada ne prestaju da me ispituju o mišiću. Zadihan se penjem na vrh, uprkos vrtoglavičim uprtim dečka i požurim pored-klupe, pokušavajući da pesmicom zavaram decu da se ne raspituju o paru koji sada sedi razdvojeno, devojka ima natečene oči i u ruci gužva maramicu, momak stisnutog bulji preda se. Devojčicu teram da požuri, odlučujem da ne idemo preko brega, gde nas ispod lišća čekaju klopke, nego skrećem na šumski put, koračam zaista brzo, na ramenima osećam dečakovu težinu, iza okuke ugledam čoveka u plavoj trenerci, psa nigde nema, čovek u ruci drži pseću uzicu sa otvorenom ogrlicom, ogleda se, traži li psa?

Da li mu je pas pobegao?

Da li je čika pobegao psu?

Znam da čovek čeka psa koga je namamio lovački nagon, sada i zviždi, ali dok se tako izgubljeno ogleda po šumi, očigledno je sasvim očajan, kao da

traži još samo najpogodniju granu da se svojom uzicom obesi. To očajanje međutim, ne dolazi od njega nego od njegovih misli, ili čak od šume pune tajni o kojima me deca uzalud ispituju.

Tata, možda je taj pas bio vuk?

Tata, ima li ovde čarobnica?

Ne, pas nije bio vuk, ne ovde nema čarobnica, odgovaram rastrzano, misleći na to kako će se obavezno završiti naš izlet: kako raste moja sumnja u očinsku moć, dok me sasvim odrasla deca, zapravo tata i mama, ne odnesu kući i ne smeste u krevet, jer je očigledno da njima na raspolaganju stoji čitav svet, a meni samo ograđeno parčence negiranja, samo mučna uloga onog koji negira, koji i njima samima kreše život. Ali šta uopšte treba da se dogodi kad je sve kao danas, kad u mene prodire čitav njihov svet, tako da popuštaju sve moje unutrašnje brane? Kroz zadihanostni znoj u mene počinje da se uvlači teskoba, ukočeno stavljam nogu pred nogu i puštam ih da me vuku, šuma postaje sve više jesenja, padaju prve kapli, deca me kao lica i Marica spasavaju iz šume, polako hodamo preko izvijenog korenja, pripijenog uz tle, sa strelišta na južnoj ivici šume čujem oštre pucnjeve, znam da tamo vežbaju vojnici, znam da je između nas i njih ivica brda i da nas meci neće pogoditi, ali ipak jurim, nagnut napred, pazeći samo da se ne spotaknem da ne padnem, da deca ne moraju da me zgrabe i vuku i iznose iz šume. Slute li nešto, čini li im se da me kažimo od kiše? Cute, trčanje je i za njih naporno, pa se čini da se u svima nama dešava nešto nemo, nešto što uopšte ne može da se završi. Ali kraj je već tu, evo nas na putu koji zajedno sa železničkom prugom olivčava šumu, ograđujući je od grada, punog kuća i žica, automobila i ljudi, napetost se smanjuje, do kuće je samo nekoliko stotina metara po zapuštenim nedeljnim trotoarima i pre no što zapravo dođem sebi, pred nama se na kraju ulice uzdiže naš dom. Tada se opet čuju zvona saborne crkve, jedan je sat, zvuk kod devojčice budi sećanje.

Tata, ranije je bog postojao, zar ne?

Kad ranije?

Pa ranije, u stara vremena.

U stara vremena su svi verovali u njega, dakle morao je postojati, kažem i obazirem se po pustoj i praznoj ulici.

Onda je možda umro?

Umro?

Da umro, više ne postoji zato što je umro. Zato više i ne veruju u njega. Ne, ne, boga nema, ali bog je ipak nešto što ne može umreti jer je večan. Devojčica odustaje, a mene umirući bog uprkos rečima ne napušta, pa ga zamišljam kako se zavukao u svoj kutak, kako čeka smrt, a u međuvremenu ulazim u kući i žena nam skida odeću i stavlja je na peć da suši a sto je već postavljen za ručak, dok deca istresaju kestenje na pod i redaju ga kao vojnike ili automobile, a ja stanem iznad njih i vičem da odmah prestanu i sednu za sto, baš takav jedan umirući bog, u koga od čitavog sveta veruje samo dva deteta, i to i oni samo zato što veruju u sve.

A ipak treba živeti, živeti treba dogod se da, i s tom mišlju, poslednjom prućka, pre no što počnemo da sipamo supu čutke u tanjir, pogledam kroz prozor prema šumi koja pokriva obližnji breg. Za njim je još jedan. S druge strane je udolina u kojoj ispod opalog, istrulelog lišća, usred rastresite zemlje, usred larvi i sasušenog, natrulog semenja i grančica i plodova leži kostur besmrtnog, večitog mišjeg boga.

FRAGMENT O MLADOJ SLOVENAČKOJ PROZI

Denis Poniž

Pri sačinjavanju svakog izbora uvek se pojavljuju ista (nerešiva) pitanja: najpre ona u vezi sa tematikom, zatim generacijska, pa niz drugih. Tako je i sintagma »mlada slovenačka proza« otvoren pojam, kao i svaki drugi sa tog područja. Otvoren je sam pojam proze – možemo li u ovakav izbor da uvrstimo i odlomke dužih prozaičnih formi, romana, hronika, dnevnika i slično, ili u prozu ulazi samo niz kraćih formi: crtica, novela i u poslednje vreme jako omiljena kratka priča (short story). A ko je – u stvari, upravo je ovo centralno, pitanje – mlad? Jesu li to autori koji nisu stariji od trideset, dvadeset pet, dvadeset godina? Šta određuje njihovu mladost? Stil pisanja, izazovna novost njihove proze, njihova hotimična težnja da se odvoje od poznatih modela i počnu da pišu na no način? Nije li moguće da proza mladog autora bude strahovito stara, konzervativna, bez ma kakvog sjaja mladog, živog, obećavajućeg?

Uprkos svim prigovorima i nedoumicama, ipak možemo govoriti o mladoj prozi, i to o mladoj slovenačkoj prozi. To je, doduše, samo radni (kritički) pojam, ali on dovoljno jasno obeležava generaciju pisaca koji su se pojavili u vreme posle 1975. godine. Za njih je karakteristično to da, sem izuzetaka, još nisu dosegli duže prozne tekstove, a neki od njih još nemaju nijednu samostalnu knjigu. Svi neguju kraće prozne forme i pokušavaju da se načinom pisanja razlikuju od generacije koja se afirmisala pre njih i koja je pripadala tzv. lingvizmu, smeru neoavangarde koji se snažno, istrajno i uspešno hvatao u koštac pre svega sa metalingvističkim (time i metaknjiževnim) problemima, generacije koju je u tom kontekstu interesovala u sva ostala prozna problematika, a posebno sklop pitanja povezanih sa uvodom, ekspozicijom, zapletom, raspletom i drugim (formalnim) problemima fabule, odnosa među junacima, njihovog odnosa prema svetu, pogledom na svet, filozofskom i idejnim ishodištima pisanja. Sa generacijom koja je počela da piše sredinom neoavangardnog pokreta krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina. To je novela *Oktober* (Nova revija, 1985) u kojoj junak u formi pisama izjavljuje ljubav koja mu ne uzvrća, mešajući istovremeno imaginaciju sa realnošću, projekciju sopstvenih osećanja prema voljenoj osobi sa ljubavlju laičkom opštom »filozofskom« kategorijom. I roman Branka Gradišnika *Godine* (1985) uvodi nas u odnose u kojima se između pojedinih junaka plete čitava paleta osećanja, od najnežnije ljubavi do zlog, neljudskog, smrtnog neprijateljstva, od hladnog i trezvenog prosuđivanja socijalne situacije do strasnih ličnih nekontrolisanih izliva. Značajna je generacija pisaca koja se formirala oko revija »Mentor« i »Problemi«: za ove pisce je karakteristično to da pokušavaju da stvaraju priče, pripovetke o zbivanjima koja možemo smatrati verovatnim ali koji se i nisu morali dogoditi. Poetika tog verovatnog, ne i obaveznog, realnosti koja predstavlja samo način na koji pojedini realiteti ulaze u književnost (i tu se transformišu, jer junaci sa jakim osećajnim nabojem uvek pokušavaju da promene svet) je interesantna sa dva aspekta koji se međusobno dopunjavaju. Najuočljivija karakteristika ove poetike je koegzi-

stencija najrazličitijih stilova, od realističkog pisanja preko unutrašnjeg monologa, do psihološkog pripovedanja, uspomena, ispovedi o snovima, bludnih ispovedi, do nadrealističkog, automatski pisanog suprealističkog stila. I u pogledu oblika ta je proza veoma raznolika: osim pripovetki linearnog tipa ona se obilato koristi »flešbekom«, korespondencijom, dnevničkim zapisom, tobožnjim dokumentima (Igor Bratož, više kratkih priča u reviji »Mentor«, među njima možda kao najkarakterističnija *Abysus abyssum invocati*), citatima i slično. Druga karakteristika je položaj junaka /pripovedača unutar sveta. Prividnu beznačajnost, prazninu i hladnoću sveta procesa pojava junaka, koja dovodi do niza sudbonosnih događaja, potresa, preloma. Novela Borisa Jukića (sakupljene u knjizi *Loreana i druge novele*, 1982) i neke druge (na primer *Bombone i životinje*, »Problemi«) donose baš takvog junaka. Slično je i kod Andreja Blatnika (zbirka novela *Buketi za Adama venu*, 1983), Vlade Žabota, Tadeja Zupana, Matjaža Potokara, Vojka Stavbera i još nekih. Značajnog pomeranja junaka u svet realnosti, posmatrane kroz izrazito subjektivnu prizmu, kroz sećanja, čak kroz snove, predstavlja proza Franje Frančiča (knjiga kratkih priča *Ego trip*, 1985). Autor stalno osvetljava i analizira svoju mladost, mladalačka lutanja, erotična traganja. Njegova proza zalazi čak u verizam, pa najzad i u neorealizam, ostajući istovremeno u naboju snova, kakav poznaje i Blatnik, iako kod ovog potonjeg proza ostaje pre svega osvetljena stvarnom realnošću, saglasna sa predstavama o stvarnom svetu.

Čini se da je uzor za ovakvu prozu Drago Jančar, koji je prvi (u romanu *Galijot*, 1978 i u zbirci novela *O bledom zločinu*, 1978) pokušavao da oštrinu realne priče spoji sa elementima fantastičnog. S druge strane se zapažaju jaki uticaji fantastike (Samo Resnik, Maks Kubo), američke kratke priče (Džon Gardner, Dejvid Kvomen, Džim Tompson, Džoj Vilijams i neki stariji – Kurt Vonegat ml.), u manjoj meri i uticaj južnoameričke književnosti (Marija Ljosa Vargas, Miguel Austrijas, Horhe Luis Borhes), što se ogleda u ma kojoj dimenziji proze, kako starijih pisaca, iz redova »mladih« prozaista (Branka Gradišnika, Uroša Kalčića, Borisa Jukića, Milana Klečca), tako i najmladih, iz redova »mladih« pisaca (Janija Virka, Borisa Pintara, Ide Renner, Marta Lenardića i dr.). Karakteristično je fantastika, koja se pojavljuje kao element iznenadujućih obrta u inače prividno neuzbudljivim pričama sa »građanskom« ili »paragrađanskom« problematikom (zbirka Milana Klečca *Briljantina*, 1985). Fantastiku poznaje i Jukić, iako je stavlja u kontekst oštro ograničenih književnih formi (novela *Loreana* iz istoimene zbirke) ili Matjaž Potokar (duža novela *Tajna kliničkog centra*, novela *Između propovedi i krimića*, obe iz zbornika *Mlada proza*, 1983).

Najkarakterističniji predstavnik proze je Branko Gradišnik i njegove zbirke novela i kratkih priča *vreme* (1977) i *Zemlja zemlja zemlja* (1981), kao i već spomenuti roman *Godine*. Gradišnik je već svojim novelama iz zbirke *Vreme ostvario prototip nove proze, koja spaja elemente ljudske (i spisateljske) zainteresovanosti, tako reći poistovećivanja sa junacima i njihovim sudbinama (zbog čega je to više puta i »Ich – erzählung« proza) sa lociranošću u realno vreme i prostor, koji se paralelno sa tokom zbivanja polako ali neizbežno menjaju u nešto fantastično i groteskno, u nešto što je potpuno suprotno od one centralne i početne situacije koja je predskazivala realistički, linearni tok zbivanja (slične elemente nalazimo i kod Blatnika, Potokara, Klečca, Blaža Ogorelca, Marka Uršiča, Vlade Žabota). Istovremeno se pojavljuje i izrazita sudbinska, u najrazličitijim izvanljudskim slojevima usidrena nota: vreme, prostor, istorija, rad, ljubav, snovi, simbolični činovi i reči, uzgredni a ipak veoma značajni dijaloz, sudbonosni susreti, retroaktivni tok zbivanja, pronađeni zapisi, skice nenapisanih događaja itd. Čovek je igračka vremena i prostora u kome se nalazi. Ostaje mu samo njegova lična, pojedinačna ljudska priroda. Ostaju mu sećanja, detinjstva, mladost (kao kod Franje Frančiča), ostaje mu akcija (Blatnik, Potokar, Marko Juvan), ostaje mu – takoreći izvan pravila sveta u kome živi – individualnost: Boris Jukić, Marko Uršič, Uroš Kalčić (svoje korene takva proza ima kod Marka Švabiča, naročito u njegovom poslednjem romanu, zapravo u redosledu datim novelama sa istim junacima i sličnom tematikom, *Poeta i polis*). (1985).*

Karakteristična je izjava jednog od predstavnika mlade slovenačke proze. Vlade Žabota, koji je u intervjuu za reviju »Savremenost« (»Sodobnost«) – 1984. godine – izjavio sledeće:

»Postavio sam sebi u zadatak da u novelama razgolitim ljudsku smrt. Time naravno ne mislim na umiranje ili na onaj konačni prelaz iz života u neživot. Ubeden sam naime da je smrt neodvojivi deo čoveka, nešto što je samo njegovo, nešto što ga u potpunosti određuje i razlikuje od drugih, istovremeno ga ograničavajući u dostizanju apsolutnog, nešto zbog čega ne može konačno da pobegne iako bi želeo da pobegne, zato što smrt ne beži, zbog čega ne može do krajnosti da voli ono što bi htelo da voli, zato što smrt ne voli, zbog čega ne može beskrajno da mrzi, zato što smrt ne mrzi... Ukratko, smrt je ono što čoveka određuje kao konačan oblik beskonačnosti...«

Prema tome, u centru pažnje je individualni, konačnosti posvećen čovek, čovek interesantan upravo zato što je jedinstven u neponovljiv, jer se njegova posebnost izražava u toliko različiti osobina. Jer svaka od različiti osobina predstavlja kamačak u mozaiku celovite i neponovljive ličnosti. Jer jedino književnost može – pred obličjem smrti – da otkriva one crte koje nisu promenljive i jednokratne, nego su tako stare koliko je stara tajna čovekovog vesnog postojanja. Zbog toga je iskazana, izuzetno produbljena osećajnost istovremeno karakteristika mlade književnosti. To je osećajnost koja se ne zadržava samo na površini, već prodire u dubinu (Žabot, novela *Bukovska mati*, Franjo Frančič, novele *Ljubljanka* iz knjige *Ego trip* i *Junak*), osećajnost koja postavlja pitanja o ljudskoj prirodi, zatvorenoj između života i smrti u onoj dimenziji koju je opisao Vlado Žabot. Život i smrt kao kvaliteti koji neprestano upozoravaju na tajanstvene i još nesagledane aspekte pisanja posebno su označene u prozi Branka Gradišnika, naročito u romanu *Godine*. Ta osećajnost koja prati slabog i nemoćnog pojedinca, istovremeno prati i ostatke stare avangardističke proze koja se transformisala u interesantnu pripovedačko-dnevničku prozu mlade Marjete Jeršek *Povorka izumrlih likova* (»Problemi« 1982) ili pak u meta-tekstualnu koju predstavlja ciklus kratkih priča sakupljenih u knjizi Igora Zabela *Strategija Taktike* (1985). Proza druge polovine sedamdesetih i početka osamdesetih godina nastaje u vremenu i prostoru koji izuzetno pogoduju upravo razmahu proznog kazivanja: ekonomska kriza, slom studentskih pokreta šezdesetih godina i sumrak neoavangardističkih strujanja, neprestano

zanimanje za opisivanje istorije i čovekove sudbine u njoj, izuzetno osećanje autora za romanesknu strukturu, koja izrazito u centar pažnje stavlja individualnog junaka, utonulog u razočarenje i čak u cinizam (Kalčić, Potokar) ili u slojeve sećanja i refleksije (Kleč, Jukič, Juvan, Virk). Ako se starija generacija, generacija afirmisanih autora, od Hienga, Zidara i Božiča do Rupela, Šeliga, Ivanke Hergold, Florijana Lipuša posvetila romanesknoj strukturi razvila je u više osnovnih pravaca (od neolingvizma i transavangardizma kod Rupela do izuzetne inovativnosti u problematici manjinske književnosti kod Hergoldove i Lipuša i do magičnog i mitskog realizma kod Šeliga), onda je mlada ili najmlađa generacija odgovorila na to nizom pitanja koja možemo sistematizovati u tri glavne značenjske oblasti. Prvo, emotivni naboj i izrazita psihološka individualizacija, koja je već spomenuta. Drugu značenjsku oblast predstavlja izraziti pomak prema fabulativnosti: priča se odvija prema poznatim, čak klasičnim principima sačinjavanja dobre novele (upozoravam na zbirku Uroša Kalčića *Mehika* – 1979, i na zbirku Borisa Jukiča *Loreana i druge novele* – 1983). Upravo su poslednje dve navedene zbirke primer za klasično konstruisanu novelu sa njenom unutrašnjom, često skoro do kraja zagonetnom strukturom i raspletom koji je iznenađujući upravo zato što predstavlja neočekivanu suprotnost od onog što se očekuje. I novele Matjaža Potokara iz zbirke – almanaha *Mlada proza* (pre svega *Horhe* i *Prva iskustva*) iznenađuju svojom čvrstom i logičnom strukturom, kakva se u vreme neoavangarde (kod kasnijeg Rupela, Švabiča, Brace Rotara, Zagoričnika), uopšte ne bi mogla zamisliti.

Silvija Borovnik *Šta nam i kako govori nova slovenačka proza*, „Sodobnost“, 1985) konstatuje: „Dostignuće mlade proze je odvajanje od hermetičke književnosti. Izrazito oblikovana fabula, izbor tema i motiva – sve su to stvari popularne, nekako opšteljudske, zbog čega su svakome bliske. (...) Interesantan je odnos Mlade proze prema tradiciji. Ova proza na svakom koraku i po svaku cenu tradiciju glasno negira. Ali ma kako i ma koliko ona odbacivala »stare i preživjele« društvene i kulturne vrednosti, te vrednosti ipak predstavljaju deo nje same. Odbacivanje svega »čemu su ih učili« (roditelji, škola) predstavlja nasumičan hitac i nije nikakav izuzetak«. Iako se ove konstatacije Silvije Borovnik odnose samo na almanah *Nova proza*, one ipak u mnogo čemu važe i za druge autore. Odnos prema tradiciji je svakako komplikovaniji (to se navodi već u Kavčičevom delu *Mehika* i u Gradišnikovom *Vremenu*, o tome govore i romani nešto starijeg Frančka Rudolfa – 1944, rođen – *Fotosinteza Linhart* – 1978, *Tata, vrati nam se zdrav* – 1981, *Srećne zvezde prasića* – 1985). Tradicija istovremeno predstavlja i predmet negacije i osnovu na kojoj autori grade svoju opozicionu poetiku, u kojoj se značajno prepliću sve tri vrste elemenata: tradicionalni, avangardni (lingvistički) i autohtoni, dakle elementi koje smo okarakterisali kao novu senzibilnost i usmerenost prema problemima pojedinca, izgubljenog u neumitnoj jurnjavi vremena.

Značajna je konstatacija Marka Juvana u vezi sa knjigom Igora Zabela *Strategije. Taktike*. (1985): »Živo iskustvo istorije za pripovedača ostaje nesaznajno, on može samo pokušavati da ga doživi tako da se u nj uživljava; to se iskustvo posreduje govorom, ali je takvo posredovanje nužno iskrivljeno, banalno, pojednostavljeno«. Svet, dakle, više nije moguće obuhvatiti u njegovom realnom obliku; realistička književnost je stvar prošlosti. Nju je moguće samo kombinovati i dopunjavati pomoću dokumenata i »dokumenata«. Takva je i nagrađena crtica sa konkursa dvonedeljnog časopisa »Naši razgledi«, čiji je autor Branko Gradišnik. Crtica *Grišaškin i Kuhar* naime obnavlja već ranije nagrađenu crticu istog autora iz prošle godine tako što joj dodaje nove »dokumente«, čime se književnost pretvara samo u splet pretpostavki, činjenica, napomena, registara, komentara. Slična, mada donekle produbljena struktura izražava se u crtici Andreja Blatnika sa istog konkursa, *Undr, drugačije*, u kojoj se otkrivaju mračne, tajanstvene i ne do kraja raspoznatljive veze sa prošlošću i našim sećanjem, koje je nesvesno u tu prošlost usađeno. Upravo zbog toga što je tako banalno neodređljiva, proizvoljna, zbog toga što se može korigovati, promeniti, dopisati, izbrisati i precrtati, književnost predstavlja prostor u koji možemo upisivati neosvešćeno, nepoznato, mračno (Blatnik u novelama iz zbirke *Buketi za Dama venu: U mreži vremena i Tvorac*, ili Zabel u *Ulrihovim izlascima* iz knjige *Strategije. Taktike*, za koju Juvan konstatuje sledeće: »U *Ulrihovim izlascima* se prekrivaju i mešaju dve vremenske i prostorne perspektive, kao i gledišta pripovedača, koji govori u prvom licu i koji je autorski orijentisan«.). Karakteristična je Potokarova novela *Između propovedi i krimića*, u kojoj autor u zbivanje upliće – ironično, sa distance, seriozno, kvaziteorijski, akciono – niz slovenačkih književnika starijih generacija. Blatnik, nasuprot tome, pokušava da prođe u mit slovenačke (književne) istorije: crtica *Črtomir, sam i večan* na nov način govori o poznatom junaku Prešernovog romantičarskog epa *Krštenje na Savici* (1983), kao i niz književnih dela našeg vremena koja su pokušavala da razreše problem »črtomirstva«. Kalčić (u noveli *Prolećna šetnja samostalnog slovenačkog momka*) otvara problem kontakta sa tradicijom na književnom nivou: kako savremena književnost može korespondirati sa realističkom prozom i šta se događa ako se njihovi sastavni elementi prepliću. Nasuprot tome, Vlado Žabot i Franc Lainšček – Feri (roman *Ljudi sa perona*, (1982)

pokušavaju da inoviraju pripovedačke postupke klasičnog realizma i da mu daju posebnu, novu, »ontološku« dimenziju. Karakteristično je da Lainščekov roman *Ljudi sa perona* predstavnik radikalnijeg odstupanja od realističkog načina pripovedanja, Andrej Blatnik, u »Sodobnosti« karakteriše na sledeći način: »Bez obzira na to kako bismo *Ljude sa perona* određivali, pokazuje se da ovaj roman zapravo nema srodnih prethodnika u slovenačkoj književnosti: na osnovu tendencije (»zabavnosti«) bi se, doduše, mogao uporediti sa bilo kojim slovenačkim književnim ostvarenjem, kakvo je na primer u poslednje vreme Švabičovo delo *Ljubavna pripovetka*, ali bismo redukcijom na jednoslojnu zabavnost Lainščekovom romanu naneli nepravdu; u pogledu motivskog i tematskog nivoa *Ljudi sa perona* su ponajbliži nekim proznim tvorevinama Mate Dolenca ili ranijim delima Toma Rebolja...« I u noveli *Kuckanje* (»Sodobnost« – 1983) otkrivamo taj prirodan (zemaljski) stoj u ljudskoj (tragičnoj) istoriji i sadašnjosti, pa pri kraju novele i sam autor konstatuje sledeće: »Energija ostaje u čoveku, ona energija koja gleda, koja misli, koja oseća – čak i kad umreš, ona ostaje u tvom telu, pa te glode, pa te boli, pa zbog nje truneš!«

Nasuprot tome, smer koji je u knjizi *Strategije. Taktike* razvio Igor Zabel, dakle refleksija koja stalno određuje »strategiju« samog pisanja, zapisivanja, koja otkriva draž u samom pisanju, u njegovom prisustvu – taj smer nastaje iz različitih pobuda. Ne mislim ovde samo na iskustvo neoavangardizma, nego i na pokušaje Toneta Perčiča (zbirka novela *Put u nestalnost*, 1982) ili Sonje Dimić (zbirka novela *Pseća ogrlica*, 1982). To je način pisanja koji prati svoju unutrašnju imanentnu logiku i samo povremeno, mada intenzivno, korespondira sa spoljašnjim, banalnim, svakodnevnim svetom, svetom koji jedva da je vredan pažnje (Perčičeva crtica *U Torino*, crtica Sonje Dimić *Tako ubiti bez, razumeš li, bez*). Tu se otvaraju dvostruki svetovi: stvarni i poznati i svetovi iz sna, koji dolaze ili se čak nasilno ubacuju u real(istični) svet. Takve su i novele Branka Gradišnika, na primer *Jona, Miklič, Odavde do večnosti* (iz zbirke *Vreme*) ili pojedini delovi njegovog romana *Godine*. Ta je dvostruko karakteristična i za neke druge autore, recimo za Milana Bufona, pisca mlade generacije iz Trsta, koji u svojoj zbirci novela *Rondo* (1984) ima nekoliko ovakvih tekstova (na primer *Momci puni ironije i saučešća, Letnja smrt*). Na taj način je obeležje mlade proze – bez obzira na njeno osnovno usmerenje ili stilске postupke – ozbiljnost pred licem života, koji svoju težinu, smisao i vrednost pokazuje tek onda kad je neopozivo suočen sa smrću, kada se smrću dopunjuje, kada mu smrt daje posebnu, sudbonsnu težinu i odjek.

Na ovaj se tački mlada slovenačka proza približava poeziji, koja otvara slične problemske sklopove i suočava se sa sličnim, gorčim iskustvima (tako je i mlada poezija morala da raskine sa poetikom lingvizma, mada je taj raskid ovde bio manje vidljiv nego kod proze); slično je i u oblasti drame, koja je možda najradikalnije započela sa obnovom ljudske osećajne angažovanosti u bezosećajnom svetu (od Jančara – *Veliki briljantni valcer* – 1985, do Gorana Gluviča – *Borutovo leto* odnosno *Hardcore* – 1984, Milana Kleča – *Polka* – 1983, do Milana Jesiha – TV drama *Pepeljara* – 1984).

Sve napred rečeno daje da se nasluti da mlada slovenačka proza, koju smo mogli da obuhvatimo samo fragmentarno, zato što i u svom najviše shematičnom obliku postavlja čitav niz pitanja, međusobno povezanih i jednako značajnih za razvitak samo književnosti, kao i »socijalno« relevantnih, dakle da ta mlada proza – onoliko koliko je to moguće – stvarno i angažovano otvara nove poglede na naš svet i život. Ako pritom individualno i zasebno stiče prednost pred zajedničkim i opštim, to je sasvim razumljivo; angažovanost u bezosećajnom, gluvom svetu je uvek usmerena prema onoj što je moguće više fokusiranoj tački vremena i prostora. To je istovremeno njeno pravo i dužnost, čime ona i otvara i zadržava dovoljno prostora za to da omogući da život zadrži svoj misao i da bude vredan svog imena. Ta angažovanost, svakako, određuje i nivo kompleksnosti jezika, njegovu koherentnost i – ne na poslednjem mestu – njegovu značenjsku – metaforičnu konstrukciju. Jezik, koji više nije sam sebi cilj, koji svoju suštinu ponovo stavlja u drugi plan, dok u prvi plan ističe svoju sposobnost saopštavanja, svakako izbegava ekstreme, mada to ne znači da on istovremeno nije svestan svojih logičkih i fantastičnih dimenzija (Gradišnik, Kalčić, Jukič), svoje socijalne izvornosti (Frančič, Žebot, Lainšček), svog intelektualnog angažmana (Jančar, Blatnik, Bratož) ili svoje prostote (Jerškova, Pinter, Zabel), ili pak svoje metaknjiževne ravni (Juvan). I na posletku, veliko interesovanje za kraće forme nije trenutna moda ili pak logični razvojni uvodni takt, nego svest da danas zbog mnoštva poruka svaku pojedinu poruku treba organizovati što je moguće smislenije i udarnije; na taj način kraće forme stiču jači unutrašnji naboj i komunikativnost nego duže (o tome, ne na kraju, govori i Jančarov roman *Sferična svetlost*, 1984, ili Gradišnikov roman *Godine*, 1985); *oba ova romana u svojim pojedinim poglavljima otkrivaju strukturu novela, ili su barem koncipirani kao novele*).

Ovde se svakako postavljaju i pitanja koja se tiču pojedinih formalnih ili sadržinskih poverenja, koja u svakom slučaju prevazilaze granice kakve može da obuhvati ovaj informativni tekst o savremenoj, mladoj slovenačkoj prozi.

Polja

Mlada slovenačka proza
izbor: Denis Poníž
Prevod: Jaroslav Turčan
Novi Sad, oktobar '85